

JAARVERSLAG 2002

Colofon

De Onderwijsraad is een onafhankelijk adviescollege, opgericht in 1919. De raad adviseert, gevraagd en ongevraagd, over hoofdlijnen van het beleid en de wetgeving op het gebied van het onderwijs. Hij adviseert de ministers van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. De Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal kunnen de raad ook om advies vragen. Gemeenten kunnen in speciale gevallen van lokaal onderwijsbeleid een beroep doen op de Onderwijsraad.

De raad gebruikt in zijn advisering verschillende (bijvoorbeeld onderwijskundige, economische en juridische) disciplinaire aspecten en verbindt deze met ontwikkelingen in de praktijk van het onderwijs. Ook de internationale dimensie van educatie in Nederland heeft steeds de aandacht. De raad adviseert over een breed terrein van het onderwijs, dat wil zeggen van voorschoolse educatie tot aan postuniversitair onderwijs en bedrijfsopleidingen. De producten van de raad worden gepubliceerd in de vorm van adviezen, studies en verkenningen. Daarnaast initieert de raad seminars en website-discussies over onderwerpen die van belang zijn voor het onderwijsbeleid.

De raad bestaat uit zeventien leden die op persoonlijke titel zijn benoemd.

Jaarverslag 2002, uitgebracht aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Nr. 20030100/748, april 2003.

Uitgave van de Onderwijsraad, Den Haag, 2003.

Bestellingen van publicaties:

Onderwijsraad
Nassaulaan 6
2514 JS Den Haag
email: secretariaat@onderwijsraad.nl
(070) 310 00 00 of via de website: www.onderwijsraad.nl

Tekst:

Francissen Communicatie

Ontwerp en opmaak:

Balyon Grafische Vormgeving bv

Drukwerk:

Drukkerij Artoos

JAARVERSLAG 2002

Inhoudsopgave

	Woord vooraf	7
1	De Onderwijsraad	11
1.1	Adviseur van minister, parlement en gemeenten	11
1.2	De raad in 2002: vernieuwing zet door	12
1.3	Het secretariaat in 2002: aandacht voor kwaliteit	16
2	De onderwerpen in 2002	19
2.1	Markt, staat en maatschappij	21
2.2	Kennissamenleving	26
2.3	Ontwikkeling van scholen	31
2.4	Leraren	35
2.5	Jong geleerd	40
	Bijlage	B-45
	Bijlage Overzicht van publicaties, seminars en presentaties	B-46

Woord vooraf

Het onderwijs draagt bij aan de ontwikkeling van de kennissamenleving in Nederland. Dat spreekt voor zich. Minder vanzelfsprekend is de manier waarop dat gebeurt. Aan welke kennis is behoefte en waar valt die te halen: op school of ook daarbuiten? Reageert het onderwijs adequaat op wat de samenleving nodig heeft? In samenhang daarmee is een stabiele sociale omgeving van belang. Leerlingen en studenten leren op scholen en universiteiten méér dan alleen beroepsvaardigheden. De sociale kant van het onderwijs is nadrukkelijker voor het voetlicht gekomen door het maatschappelijke debat over de koers van onze samenleving. Draagt het onderwijs bij aan het nemen van verantwoordelijkheid? En omgekeerd: doet de samenleving voldoende voor het onderwijs?

Het gesprek over de rolverdeling tussen maatschappij, onderwijs en overheid liep in het afgelopen jaar als een rode draad door de advisering van de Onderwijsraad. De raad heeft de minister, de staatssecretaris en de Staten-Generaal geadviseerd over verschillende onderwerpen. Ze zijn in dit jaarverslag in vijf thema's gerangschikt: (1) markt, staat en maatschappij; (2) kennissamenleving; (3) ontwikkeling van scholen; (4) leraren; (5) jong geleerd.

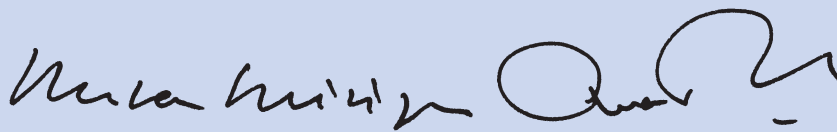
Het veranderende denken over onderwijs is waarschijnlijk het meest zichtbaar in de verkenning *Samen Leren Leven*, die de Onderwijsraad uitbracht in december en die dit verslag behandelt onder het eerste thema (markt, staat en maatschappij). De raad vraagt zich in de verkenning af: wat draagt onderwijs bij aan de maatschappelijke samenhang en wat draagt de samenleving bij aan het functioneren van scholen? *Samen Leren Leven* werkt die vragen verder uit. De raad wil op basis daarvan een discussie voeren met mensen binnen en buiten het onderwijs. De resultaten komen terug in een advies dat medio 2003 verschijnt. Een stapsgewijze aanpak dus, passend bij zo'n complex onderwerp waarover in 'het veld' verschillend gedacht kan worden.

Ook het advies *Examinering in ontwikkeling* (terug te vinden onder het tweede thema: kennissamenleving) legt duidelijk de relatie tussen school en samenleving. Mensen leren niet alleen op school en tijdens hun schoolse levensperiode. Ze leren op meerdere plaatsen en op meerdere tijdstippen. Naast feitenkennis worden 'competenties' steeds belangrijker, dat wil zeggen: iemands leervermogen, sociale vaardigheden en praktijkervaring. Hoe brengen we die samen met wat in een opleiding is geleerd? Met aanpassingen in de onderwijsprogramma's, maar ook de examens moeten volgen.

Het onderwijs verbreedt zich dus. En de advisering van de Onderwijsraad gaat het strikt schoolse te boven. Een heel ander voorbeeld daarvan is het advies *Spelenderwijs* (te vinden onder het vijfde thema: jong geleerd), dat gaat over kinderen onder de leerplichtige leeftijd. De raad legt in dit advies een relatie tussen de voorschoolse periode en de inzet van achterstandsgelden. Vanuit de overtuiging dat achterstanden het beste op heel jonge leeftijd te bestrijden zijn. Het is een interessant terrein, dat in Nederland nog onontgonnen is.

Het afgelopen jaar heeft de Onderwijsraad eerder ingevoerde vernieuwingen doorgezet. De werkwijze is pro-actiever, internationaler en interactiever. Dat vertaalt zich in de adviesonderwerpen. Het vertaalt zich ook in het grote aantal mensen dat ter voorbereiding van adviezen deelneemt aan groepsdiscussies, studies en interviewrondes. Van ouders tot hoogleraren, van mensen uit het bedrijfsleven tot schoolleiders en leraren: de raad maakte van ieders expertise gebruik en is daarvoor veel dank verschuldigd.

In 2003 gaat de raad opnieuw aandacht schenken aan de sociale kant van het onderwijs. Hij zal zich ook bezinnen op manieren om 'een leven lang te leren' en - opnieuw - op de ontwikkeling van scholen en het beroep van leraar. Onderwerpen die in de politieke en maatschappelijke belangstelling staan en die veel inzet vragen van raadsleden, staf-medewerkers en deskundigen van binnen en buiten het onderwijs. Op basis van de ervaringen in 2002 ziet de raad het nieuwe jaar vol vertrouwen tegemoet.

The image shows two handwritten signatures in black ink. The signature on the left is 'A.M.L. van Wieringen' and the signature on the right is 'A. van der Rest'. Both are written in a cursive, flowing style.

Prof. dr A.M.L. van Wieringen
Voorzitter

Drs. A. van der Rest
Secretaris/directeur

1 De Onderwijsraad

1 De Onderwijsraad

1.1 Adviseur van minister, parlement en gemeenten

De Onderwijsraad is een onafhankelijk adviesorgaan van de regering, opgericht in 1919. De raad adviseert – gevraagd en ongevraagd – de ministers van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Ook de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal kunnen om advies vragen. Gemeenten kunnen in speciale gevallen van lokaal onderwijsbeleid (bijvoorbeeld huisvesting van scholen) een beroep doen op de raad.

Deskundig, eigentijds en onafhankelijk

De raad adviseert over alle aspecten en vormen van onderwijs en leren voor kinderen, jongeren en volwassenen. Waar liggen interessante mogelijkheden voor onderwijs en wat is de beste manier om die te benutten? Wat is daarbij de rol van de overheid, of van andere partijen binnen of buiten de onderwijswereld?

De expertise binnen de raad en het (inhoudelijk) ondersteunende secretariaat zorgt ervoor dat welk onderwerp ook aan de orde is, er vanuit verschillende invalshoeken naar wordt gekeken. Raadsleden zijn afkomstig uit alle sectoren van het onderwijs, en ook daarbuiten. Verschillende disciplines zijn vertegenwoordigd, bijvoorbeeld: onderwijskunde, economie, rechten en organisatiekunde. Ook de internationale dimensie van het onderwijs betreft de raad bij de adviezen. Ten slotte is de mening van anderen van groot belang; de raad wil nadrukkelijk verder kijken dan de eigen deskundigheid. Daarom organiseert hij regelmatig seminars en heeft de website een discussieplaats.

De Onderwijsraad wil met een deskundige inbreng en een eigentijdse visie op onderwijs een bijdrage leveren aan discussies over dit beleidsterrein. Dat de raad daarbij een onafhankelijke koers vaart, spreekt voor zich. De achtergrond van de zeventien raadsleden staat daarvoor garant. Zij zijn afkomstig uit verschillende geledingen van de maatschappij en worden door de regering benoemd op grond van hun wetenschappelijke kennis, hun praktijkervaring in het onderwijs of hun maatschappelijke bijdrage. De benoeming is op persoonlijke titel en de leden vertegenwoordigen geen belangengroepen.

Werkwijze van de raad

Ieder jaar maakt de raad in overleg met de minister een concept-werkprogramma met onderwerpen waarover geadviseerd zal worden. De minister stelt het programma vast en biedt het de beide Kamers der Staten-Generaal aan op Prinsjesdag. Het parlement kan adviesvragen aan het werkprogramma toevoegen. Het programma geeft een globaal beeld van de onderwerpen die aan de orde zullen komen; in de loop van het jaar worden de adviesvraag en de tijdplanning ingevuld. Het komt voor dat onder invloed van de actualiteit adviesonderwerpen worden ingetrokken of juist toegevoegd.

De raad komt in de regel om de vier weken plenair bijeen, vooral om adviezen en verkenningen vast te stellen. Een advies is de behandeling van een concrete vraag die (meestal) op de korte termijn betrekking heeft. Een verkenning behandelt een bepaalde ontwikkeling in het onderwijs vanuit een langetermijnperspectief en vanuit verschillende invalshoeken. De raad neemt in een verkenning meestal (nog) geen standpunt in, maar geeft onderwerpen aan die zich lenen voor advisering. Adviezen en verkenningen worden voorbereid in raadscommissies en meestal in rapportvorm of als briefadvies uitgebracht. Daarnaast produceert de raad studies. Alle publicaties zijn te vinden op de website: www.onderwijsraad.nl.

1.2 De raad in 2002: vernieuwing zet door

De zeventien leden van de Onderwijsraad maakten in 2002 het tweede jaar van hun zittingsperiode vol. Was 2001 nog het jaar van de vernieuwing, in het afgelopen jaar werden de ingezette veranderingen bestendig.

De Onderwijsraad heeft zijn takenpakket in 2001 niet drastisch veranderd, maar legde wel drie duidelijke accenten. De raad wilde de bewindslieden pro-actiever adviseren over de middellange termijn, meer internationale vergelijkingen trekken en zijn adviezen en verkenningen interactiever voorbereiden. In 2002 zijn deze accenten duidelijk terug te vinden in het werk van de raad.

Met de pro-actieve vorm van advisering heeft de raad zich op strategischer terrein begeven. Meer dan in voorgaande jaren spreekt hij zich in een vroeg stadium uit over (nieuw) onderwijsbeleid en geeft verkenningen uit. Vanuit het ministerie is oog voor deze vorm van advisering; in 2002 nam het strategische karakter van de adviesaanvragen verder toe. Leverde de raad in 2001 nog één verkenning af, het afgelopen jaar waren het er vier. Het beste voorbeeld van een onderwerp met een hoog strategisch karakter is misschien wel de verkenning *Leren in een kennissamenleving*. De daarin gesignaleerde ontwikkelingen zijn niet gemakkelijk te vertalen naar de onderwijspraktijk van alledag. Niettemin is het van groot belang ze op een rijtje te zetten en er concrete onderwerpen voor nadere advisering uit te destilleren.

De internationale dimensie van het onderwijs is in vrijwel alle adviezen en verkenningen van het afgelopen jaar terug te vinden. Voor de meeste onderwerpen heeft de raad via literatuurstudie gekeken hoe men er in het buitenland mee om gaat, soms werden buitenlandse experts geraadpleegd. Vaak ging het om kwantitatieve vergelijkingen, een enkele keer was een kwalitatieve vergelijking zinvol. In het advies over werkdruk in het onderwijs leverde de internationale vergelijking een opmerkelijk beeld op: Nederlandse leraren hebben meer lesuren en meer leerlingen dan elders; het beginsalaris is echter wel goed en de vrijheid buiten de lesuren relatief groot.

Het derde accent is de interactieve voorbereiding van adviezen. De raad betreft, via bijeenkomsten, werkbezoeken, individuele gesprekken en de website, belangstellenden binnen en buiten de onderwijswereld bij zijn werk. In het afgelopen jaar organiseerde de raad twaalf seminars. Daarvan waren er vier indirect gekoppeld aan de adviezen: één met als onderwerp 'Educatief ondernemerschap'; één over de toekomst van het Duitse en het

Nederlandse onderwijs (een bijeenkomst met experts en praktijkdeskundigen uit beide landen); één over het vervagen van (lands)grenzen in het hoger onderwijs (een internationale bijeenkomst); en één over multiculturaliteit. De overige acht seminars vormden voorbereidingen op concrete adviezen en verkenningen. Ze zijn te vinden in de bijlage van dit verslag. Daarnaast voerden medewerkers en raadsleden een groot aantal individuele gesprekken en legden zij enkele werkbezoeken af. In dit opzicht valt vooral het advies *Wat scholen vermogen* op. Voor de totstandkoming hiervan werden twee seminars georganiseerd, negen gesprekken met scholen gevoerd en zeven met onderwijswethouders. Ook was er een werkbezoek aan de Stichting Carmelcollege.

De activiteiten van de raad strekken dus verder dan het opstellen van adviezen en verkenningen. Via een nieuwsbrief houdt de raad de scholen en andere belangstellenden binnen het onderwijs op de hoogte van het reilen en zeilen van de raad. Afgelopen jaar heeft hij vier nieuwsbrieven uitgebracht met informatie over debatten, recent verschenen en binnenkort te verschijnen adviezen en verkenningen, raadsleden, enzovoort. In de nieuwsbrief van december komt bijvoorbeeld een directeur van een basisschool aan het woord die, onbewust, een advies van de raad al deels in de praktijk brengt.

Ten slotte nemen stafmedewerkers en leden van de raad regelmatig deel aan discussiebijeenkomsten die door andere organisaties worden georganiseerd.

Tot zover de totstandkoming van de adviezen van de Onderwijsraad. Maar wat gebeurt ermee als ze verschenen zijn? Hoe worden ze ontvangen?

Ontvangst van adviezen

Het ministerie van Onderwijs reageerde in 2002 op een aantal adviezen alleen procedureel, (nog) niet inhoudelijk. Dat kwam voor een deel door de veranderende taakstelling van de Onderwijsraad. Pro-actiever (strategischer) adviseren levert complexere onderwerpen op waarop het ministerie niet altijd direct kan reageren en waarvoor niet altijd een goede 'opvangstructuur' aanwezig is. Een korte toelichting.

Bij de ontvangst van de adviezen speelt natuurlijk in de eerste plaats de kwaliteit van de geleverde stukken een rol. Maar er zijn ook andere factoren. Bijvoorbeeld de maatschappelijke urgentie van het adviesonderwerp: hoe meer het onderwerp in de belangstelling staat, in de politiek en bij burgers, hoe groter de kans op uitvoering van het advies.

Daarnaast moet er draagvlak zijn in het onderwijsveld. Vroeg of laat moet het advies in de praktijk zijn beslag krijgen en dat gaat beter als het veld er behoefte aan heeft. Die behoefte hoeft niet altijd bij het uitbrengen van het advies aanwezig te zijn. Sommige adviezen helpen mee hun eigen draagvlak op te bouwen.

Een laatste factor is de toerusting van beleidsinstanties – en dan met name het ministerie van Onderwijs. Voor sommige onderwerpen is binnen het ministerie een bestaande organisatie verantwoordelijk: een directie of een projectgroep. Zo kwamen in het afgelopen jaar de adviezen over werkdruk in het onderwijs en over achterstandsbeleid in bestaande structuren terecht. De kans dat er met deze adviezen iets wordt gedaan is daarmee groot. Anders is dat voor adviezen waarvoor niet zo'n duidelijk verantwoordelijke organisatie bestaat.

Het ministerie laat zich bij de behandeling van onderwerpen uiteraard ook leiden door de maatschappelijke urgentie ervan en door het mogelijke draagvlak in het onderwijsveld. Als een advies urgent genoeg is en breed gedragen wordt, ontstaat meestal wel een verantwoordelijke organisatie-eenheid, al kan het even duren. Voor een snelle behandeling van een advies is het dus van belang dat die eenheid er al is, dat die zich aangesproken weet en dat die kan reageren.

Samenstelling Onderwijsraad

Prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter)

Hoogleraar onderwijskunde, Universiteit van Amsterdam

Ing. A. Aboutaleb

Directeur Maatschappelijke, Economische en Culturele ontwikkeling van de gemeente Amsterdam

Drs. G.T.C. Bonhof

Lid College van Bestuur, Hogeschool van Amsterdam

Dr. H.W.A.M. Coonen (vice-voorzitter)

Landelijk programmamanager innovatie lerarenopleidingen

Mr. H.G.M. Giezeman

Directeur Nederlandsche Maatschappij voor Nijverheid en Handel

Dr. N.J. Ginjaar-Maas

Oud-staatssecretaris Onderwijs en Wetenschappen en voorzitter Raad van Toezicht, Hogeschool Zeeland

Drs. A. de Groot-Toker

Docent Turks en leerlingbegeleider vmbo, Zuiderparkcollege in Rotterdam

Drs. A. Grotendorst

Partner Kessels & Smit The Learning Company

Drs. A. Honing-Boele (lid tot april 2002)

Docent (ortho)pedagogiek, Christelijke Hogeschool De Driestar in Gouda

Prof.dr. P.A. Kirschner

Hoogleraar onderwijstechnologie, Open Universiteit in Heerlen

Prof.dr. H. Maassen van den Brink

Hoogleraar economie aan de faculteit der Economische wetenschappen en Econometrie, Universiteit van Amsterdam

Prof.dr. G.W. Meijnen

Hoogleraar onderwijskunde, Universiteit van Amsterdam

Y. Moerman-van Heel

Plaatsvervangend voorzitter College van Bestuur, Willem I-College in 's-Hertogenbosch

C.J.W.B. Slee-Straathof

Bovenschools manager primair onderwijs, Gouda en omstreken

Prof.dr. J.G.L. Thijssen

Hoogleraar Strategisch Human Resource Management, Universiteit Utrecht

Prof.mr.drs. B.P. Vermeulen

Hoogleraar staats- en bestuursrecht, Vrije Universiteit Amsterdam en hoogleraar onderwijsrecht, Katholieke Universiteit Nijmegen

Prof.dr. F.A. van Vught

Rector magnificus en voorzitter College van Bestuur, Universiteit Twente

Drs. A. van der Rest

Secretaris van de Onderwijsraad

De activiteiten in cijfers

De raad kwam dit jaar twaalf keer plenair in vergadering bijeen. In totaal werden negen adviezen vastgesteld, vijf studies en vier verkenningen uitgebracht. Van de negen uitgebrachte adviezen stonden er zeven op het werkprogramma voor 2002, dat in omvang niet veel verschilde van dat van 2001. Er zijn het afgelopen jaar dus twee adviezen uitgebracht die niet in het programma stonden: het advies over werkdruk in het onderwijs (de minister stelde hierover in 2002 een extra vraag, die wel een lange voorgeschiedenis had) en een advies voor de gemeente Ouder-Amstel over het huisvesten van leerlingen uit buurgemeenten.

Ook niet opgenomen in het werkprogramma, maar wel uitgebracht in 2002 is de verkenning *Vaste grond onder de voeten* van de toepassing van artikel 23 Grondwet in het huidige onderwijsbestel. Dit onderwerp kwam uit de eigen verkenning van het ministerie getiteld *Grenzeloos leren* (2001), de adviesaanvraag kwam begin 2002 bij de Onderwijsraad binnen.

Enkele adviesonderwerpen uit het werkprogramma voor 2002 zullen worden behandeld in 2003. Zo heeft de raad over het thema 'marktwerking in het onderwijs' het afgelopen jaar geen concrete adviesvraag ontvangen. Daarmee is het onderwerp niet van de agenda afgevoerd, integendeel, het zal in 2003 opnieuw aan bod komen. De raad zal een advies uitbrengen over het realiseren van marktcondities in het hoger onderwijs. Andere onderwerpen voor het komende jaar zijn: de transparantie van de levenslangleren-markt; de band tussen onderwijs en onderzoek; de balans tussen de verticale en de horizontale opbouw van het onderwijs.

In september bezocht de vaste commissie voor onderwijs van de Tweede Kamer de Onderwijsraad. De raad ging zelf – in december – op bezoek bij het ministerie van Onderwijs van de deelstaat Nordrhein-Westfalen in Düsseldorf. Minister Van der Hoeven nam in december persoonlijk de verkenning *Samen Leren Leven* in ontvangst bij de perspresentatie in Nieuwspoor in Den Haag.

Hoe vaak kwam de Onderwijsraad met zijn meest centrale onderwerpen in de gedrukte media?¹					
	2002				totaal
	eerste kwartaal	tweede kwartaal	derde kwartaal	vierde kwartaal	
Markt, staat en maatschappij	1	7	38	29	75
Kennissamenleving	0	1	0	29	30
Ontwikkeling van scholen	11	18	0	4	33
Leraren	0	1	47	23	71
Jong geleerd	0	20	16	9	45
Advies 2001	20	8	6	8	42
Anders	1	2	0	7	10
Totaal	33	57	107	109	306

1.3 Het secretariaat in 2002: aandacht voor kwaliteit

De Onderwijsraad wordt inhoudelijk en facilitair ondersteund door het secretariaat. Aan het hoofd staat de directeur, die tevens secretaris is van de raad. Hij werkt samen met een inhoudelijke staf en een afdeling Algemene Zaken. In het afgelopen jaar werden zeven nieuwe medewerkers aangesteld op het secretariaat, er vertrokken er vijf. Het aantal medewerkers van de inhoudelijke staf bleef gelijk (tien). Algemene Zaken had begin 2002 enkele vacatures die inmiddels zijn vervuld.

Een gevolg van de veranderende werkwijze van de raad was (in 2001) een reorganisatie van het secretariaat. Het afgelopen jaar werd ook hier de nieuwe werkwijze verder uitgebouwd en geconsolideerd. De interactieve manier van werken en daarbij horende werk-

¹ Het onderwerp 'Kennisamenleving' bevat alleen cijfers over het advies Examinering in ontwikkeling. De twee publicaties *Leren* in een kennissamenleving en *Www.web-leren.nl* konden vanwege de publicatiedatum niet meer worden meegenomen in deze tabel.

vormen als seminars, discussiebijeenkomsten en de website brachten veel werk met zich mee. Ook de internationale oriëntatie van de raad is op het secretariaat zichtbaar. Niet alleen in de vergelijkingen met het buitenland die stafmedewerkers uitvoeren voor de adviesonderwerpen, ook in de ondersteuning van het Europese netwerk van onderwijsraden (EUNEC). Medewerkers leveren bijdragen aan het netwerk door seminars en conferenties te organiseren, inleidingen te houden of discussiestukken te schrijven.

Het secretariaat heeft in 2002 veel energie gestoken in het opzetten van een kwaliteitssysteem. Met het stroomlijnen en beschrijven van de werkprocessen en het naleven van de beschreven stappen denkt het bureau op een hoog niveau te kunnen (blijven) functioneren.

Naast dit alles - de personele wisselingen, het omgaan met nieuwe werkvormen en het opzetten van het kwaliteitssysteem - is het 'gewone' werk op het secretariaat onverminderd doorgegaan. Dat maakt 2002 tot een productief jaar.

Samenstelling secretariaat per 31 december 2002

Secretaris/Directeur

Drs. Adrie van der Rest

Financiële zaken

Wil Kortenbach

Voorlichting

Drs. Maaïke de Visser

Coördinator wetenschappelijke staf/Plaatsvervangend secretaris

Mr. Ton Vis

Stafmedewerkers

Dr. Niek van den Berg

Drs. Harry Dobbelaar

Dr. Marian van Dyck-Lovink

Mr. dr. Pieter Huisman

Mr. Cees van Leest

Dr. Fré Riemersma

Dr. Saskia Schenning

Dr. Louise van de Venne

Drs. Antoinette van Wanroij

Algemene Zaken

Drs. Marie Gresnigt-Bakx

(hoofd)

Drs. Paula van den Berg

(documentalist)

Hans Danner

(facilitair medewerker)

Elisabeth Tjin-Chin Fon Jie

(office manager)

Nolda Warmer-Meijer

(facilitair medewerker)

2 De onderwerpen in 2002

2.1 Markt, staat en maatschappij

Er is in 2002 veel gesproken over de positie van onderwijs in onze samenleving. Het was een belangrijk thema in de aanloop naar de verkiezingen. Het onderwerp past goed in het politieke en maatschappelijke debat over de koers van de samenleving: velen zien voor onderwijs een sleutelrol weggelegd. De vraag dringt zich op hoe vrij het Nederlandse onderwijssysteem mag zijn. Belemmert de vrijheid van onderwijs niet de integratie van nieuwkomers in onze maatschappij? In hoeverre hebben scholen ook plichten als het gaat om het bijbrengen van 'burgerschap' bij leerlingen en studenten? De Onderwijsraad bracht twee verkenningen uit die hier goed op aansluiten.

Het gaat om *Vaste grond onder de voeten* (een verkenning van de bruikbaarheid van artikel 23 Grondwet, die de vrijheid van onderwijs regelt) en *Samen Leren Leven* (een verkenning van de relatie tussen onderwijs en maatschappelijke samenhang). Beide publicaties, en vooral de eerste, stellen de vraag: hoe vrij kan en mag het onderwijs zijn?

Marktwerking in de sector is alleen mogelijk als de overheid zich tot op zekere hoogte terugtrekt en scholen meer autonomie geeft. Dat staat enigszins op gespannen voet met de taak die de overheid heeft: het waarborgen van de kwaliteit en de toegankelijkheid van het onderwijs. De maatschappij ten slotte, heeft behoefte aan stabiliteit en sociale cohesie. Vertoont onze samenleving de gewenste samenhang? En als er sprake is van verdeeldheid, heeft het onderwijs dan de taak hier iets aan te doen, meer nog dan in perioden van sociale stabiliteit? Welke bijdrage kunnen scholen leveren aan de integratie van minderheden?

Minister Hermans vroeg de Onderwijsraad in 2001 om de knelpunten rond het grondwetsartikel 23 in kaart te brengen. In het artikel zijn zowel het recht op openbaar onderwijs als de vrijheid van bijzonder onderwijs verankerd - de basis van ons duale stelsel. De minister gaf aan dat de vrijheid van onderwijs als zodanig niet ter discussie stond, maar dat hij zocht naar een 'hedendaagse invulling' van artikel 23. Het antwoord van de Onderwijsraad is te vinden in *Vaste grond onder de voeten*, verschenen in juli. De verkenning is onder meer voorbereid in een seminar en in gesprekken met Belgische deskundigen.

De behoefte aan sociale samenhang en de functie die scholen daarbij kunnen vervullen komt nog eens extra aan de orde in de verkenning *Samen Leren Leven*. Deze publicatie is samen met de bijbehorende studies het startpunt voor een discussie met belanghebbenden binnen en buiten de onderwijswereld. De Onderwijsraad organiseert de debatten en gebruikt de uitkomsten ervan voor een advies dat medio 2003 zal worden uitgebracht.

De verkenning *Vaste grond onder de voeten*. Een verkenning inzake artikel 23

De raad onderzoekt in de verkenning vijf mogelijke problemen met betrekking tot artikel 23. In de eerste plaats gaat het om de vraag of het duale bestel nog wel in een behoefte voorziet. Het onderscheid tussen openbare scholen (vanuit de overheid georganiseerd) en bijzondere (vanuit particuliere organisaties georganiseerd) vervaagt, zowel wat betreft het leerlingenbestand als op bestuurlijk-juridisch en op onderwijsinhoudelijk terrein. Toch vindt de raad dat het bestel gehandhaafd moet blijven: het draagt bij aan een pluriform onderwijsaanbod, aan dynamiek in de onderwijssector en (beheerste) concurrentie. Het geeft ouders keuzemogelijkheden.

Het tweede probleem van het grondwetsartikel is dat de politiek en het onderwijsveld het duale bestel associëren met de tweedeling in witte en zwarte scholen. Het bijzonder onderwijs zou met artikel 23 in de hand allochtone kinderen (en ook autochtone achterstandskinderen) weren. De raad constateert dat in de grote steden bijzondere en openbare scholen procentueel ongeveer evenveel allochtone achterstandsleerlingen hebben. Autochtone achterstandsleerlingen zijn over het hele land evenwichtig verspreid over het openbaar en bijzonder onderwijs. Slechts een zeer beperkt percentage confessionele scholen hanteert de grondslag om leerlingen te weigeren. Waar sprake is van school-segregatie komt dit vooral door de bevolkingssamenstelling van wijken en het keuzegedrag van ouders, niet door de juridische mogelijkheid die scholen hebben om leerlingen te weigeren. De raad vindt versterking van het ouderlijk keuzerecht dan ook geen goed instrument om tweedeling tegen te gaan. Hij ziet wel mogelijkheden in een gemeentelijk spreidingsbeleid, niet gebaseerd op de etnische afkomst van de kinderen (dit is in strijd met internationale discriminatieverboden) maar op onderwijsachterstanden (gebaseerd op het opleidingsniveau van de ouders). De raad tekent hierbij aan dat de voor- en nadelen van spreidingsbeleid goed moeten worden onderzocht. Een dergelijk beleid belemmert immers de keuzevrijheid van ouders, gaat in tegen de autonomie van scholen en vergt heel wat bureaucratie.

De derde vraag die artikel 23 oproept is: sluit het aanbod van scholen naar richting voldoende aan op de behoeften van ouders? Er zou sprake zijn van een oververtegenwoordiging van katholieke en protestantse scholen. De raad constateert echter dat vrijwel alle ouders hun kind op een school van hun keuze kunnen plaatsen. Voor zover er problemen zijn op dit gebied, zoekt de raad de oplossing vooral in het versterken van de medezeggenschap van ouders en personeel, zodat zij bijvoorbeeld de grondslag en de pedagogische, didactische en organisatorische uitgangspunten van de school ter discussie kunnen stellen.

Werkt artikel 23 gezagsondermijnend, fundamentalistisch of anti-integratief onderwijs in de hand? Dat is de vierde kwestie waarover de Onderwijsraad zich boog. De raad acht dit onwaarschijnlijk. Het is van belang de grenzen van onderwijsvrijheid zoals die in de wet zijn vastgelegd, te bewaken en de bestaande regels op dit gebied uit te voeren. Op ter-

mijn zou het denkbaar zijn een bepaling in artikel 23 op te nemen die de 'burgerschapsvormende' of 'cohesiebevorderende' taak van het onderwijs benadrukt.

Het vijfde en laatste thema dat de raad behandelt is de spanning tussen autonomie, onderwijsvrijheid en deugdelijkheidseisen. De raad constateert dat scholen financieel en bestuurlijk een grotere autonomie hebben gekregen, maar dat tegelijkertijd de overheid meer is gaan sturen op onderwijsinhoud. Op dat laatste terrein zou de overheid zich nu terughoudender moeten opstellen. Een hieraan gerelateerde kwestie is: wie mag de regels stellen voor het onderwijs? Volgens artikel 23 is dat de rijksoverheid, maar in praktijk zijn bevoegdheden vaak gedelegeerd aan bijvoorbeeld gemeentebesturen of de inspectie. Een grondwettelijke oplossing voor het spanningveld tussen onderwijsvrijheid en deugdelijkheidseisen is volgens de raad niet zo eenvoudig te vinden.

Alles bij elkaar is er volgens de raad op dit moment geen maatschappelijke noodzaak inhoudelijke veranderingen aan te brengen in artikel 23 Grondwet. Wel zijn enkele verduidelijkingen wenselijk van verouderde termen. Daarnaast pleit de raad voor invoering van het constitutioneel toetsingsrecht: de mogelijkheid om onderwijswetten door de Nederlandse rechter te laten toetsen aan artikel 23. Ten slotte wil de raad binnen het onderwijsveld een debat in gang zetten over mogelijke wijzigingen van het wetsartikel in de toekomst.

“Als artikel 23 niet zou bestaan, had ik in Den Haag dezelfde mate van segregatie. (...) Vroeger maakten mensen een bewuste keuze voor de denominatie van de school, nu kijken ouders naar kwaliteit of naar het aantal allochtone kinderen.”

Pierre Heijnen, wethouder onderwijs in Den Haag (PvdA) in NRC Handelsblad, 18 januari 2003

De verkenning *Samen Leren Leven. Verkenning onderwijs, burgerschap en gemeenschap*

In de verkenning van artikel 23 kwam de vraag aan de orde of er een bepaling in de grondwet moet worden opgenomen die de 'burgerschapsvormende' taak van het onderwijs benadrukt. De Onderwijsraad behandelt deze vraag uitgebreider in de verkenning *Samen Leren Leven. Verkenning onderwijs, burgerschap en gemeenschap*, die eind december aan de minister van Onderwijs werd aangeboden.

Wat draagt onderwijs bij aan de maatschappelijke samenhang en wat draagt de samenleving op haar beurt bij aan het functioneren van scholen? Ouders vragen van scholen heel wat als het gaat om opvoedingsondersteunende taken. De raad wil meer waardering voor de sociale taak die scholen nu al vervullen en denkt dat die best versterkt kan worden. Mag de school op zijn beurt ook meer en dwingender iets vragen van de ouders en de gemeenschap?

De raad werkt deze vragen uit in een aantal discussiepunten, die hij met direct betrokkenen uit de onderwijssectoren en met vertegenwoordigers uit het netwerk rond scholen (onder meer wijkorganisaties, politie) wil bespreken. De raad zal ook debatteren met onderwijswethouders uit de grote steden, met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en met diverse (koepel)organisaties uit het onderwijs. De inzichten uit de debatten zijn bouwstenen voor een advies dat de raad in de zomer van 2003 wil uitbrengen.

De discussiepunten zijn gegroepeerd rond twee hoofdvragen: hoe kan de samenleving de school helpen en hoe kan de school zijn sociale taak vormgeven?

Hoe kan de samenleving de school helpen?

De school heeft al veel sociale taken. Die komen pas goed tot hun recht als ouders, de buurt en wijkorganisaties een handje helpen. Hoe is deze participatie te bevorderen? Via de ouderraad, medezeggenschapsraad of via het schoolbestuur? De raad vraagt verder aandacht voor de veiligheid in en rondom scholen en voor het voorkomen van verdergaande segregatie binnen het onderwijs, bijvoorbeeld via het gemeentelijk volkshuisvestingsbeleid.

Hoe kan de school zijn sociale taak vormgeven?

Leiden scholen en universiteiten hun leerlingen en studenten alleen op tot beroepsbeoefenaars, of ook tot 'goede burgers'? Vakken als geschiedenis en maatschappijleer zouden het 'burgerschap' bij leerlingen kunnen stimuleren, maar doen dat op dit moment onvoldoende. Wat is burgerschap precies? Verdient het een apart vak of kan de omgeving, het leerklimaat in de school het stimuleren?

Als het gaat om segregatie: zijn schoolbesturen bereid een vastgesteld aantal achters-tandsleerlingen op te nemen? Hoe kunnen de vaardigheden van docenten op het gebied van morele en sociale opvoedingsdoelen worden versterkt?

Eind 2002 onderzocht het Sociaal en Cultureel Planbureau de betrokkenheid van ouders bij de school van hun kind. Optreden als leesmoeder, klassenavondjes organiseren, meegaan met schoolreis doet de helft van de ouders wel eens. Voor meebeslissen in de ouderraad, medezeggenschapsraad of het schoolbestuur is slechts 10% van de ouders in het basisonderwijs te vinden, in het voortgezet onderwijs is dat aantal nog lager: 3%.

SCP-publicatie: Ouders bij de les. Betrokkenheid van ouders bij de school van hun kinderen

Reacties

Het dossier over artikel 23 is door minister Hermans overgedragen aan zijn opvolger, minister Van der Hoeven. Een inhoudelijke reactie op de verkenning *Vaste grond onder de voeten* heeft de Onderwijsraad nog niet ontvangen.

In de media en in de politiek kreeg het standpunt van de raad ten aanzien van spreidingsmogelijkheden de meeste aandacht. In een eerste reactie toonden de leden van de Tweede Kamer zich over het algemeen positief over de verkenning. Wordvoerders van het CDA, de VVD, de ChristenUnie en de SGP lieten weten tegen een eventueel gedwongen spreidingsbeleid te zijn, terwijl de PvdA daar juist vóór is.

Het CDA benadrukt dat de raad ondubbelzinnig kiest voor het duale bestel. Hoewel de christelijke partijen over de hele linie instemmend reageren, zijn ze het op één punt niet eens met de raad: ze voelen niet veel voor de suggestie om burgerschapszin op te nemen in de grondwet. Ze vinden dat niet iets voor de overheid om te regelen. De ChristenUnie is blij dat de Onderwijsraad de mythe doorprijkt dat christelijke scholen op oneigenlijke gronden allochtone leerlingen weigeren. De VVD vindt dat het advies aansluit op de ingezette lijn om scholen meer autonomie en vrijheid te geven.

D66-kamerlid Ursie Lambrechts toont zich in het Onderwijsblad in augustus teleurgesteld over de verkenning. Lambrechts was indiener van een motie in het najaar van 2001 waarin de regering werd opgeroepen de invoering van een algemene toelatingsplicht voor alle scholen te onderzoeken. Zij spreekt van een 'laf advies' en een 'gemiste kans' omdat er de komende jaren niets zal veranderen. Ze is het niet eens met de veronderstelling van de raad dat een evenwichtige spreiding van achterstandsleerlingen (de bedoeling van de motie) mogelijk is met behoud van artikel 23.

De vakorganisatie CNV is positief over de bevindingen van de raad. De bond denkt ook dat verandering van artikel 23 niet de oplossing is voor de toenemende segregatie in het onderwijs en wijst op pogingen van groepen ouders in grote steden te kiezen voor zwarte scholen.

De Nederlandse Katholieke Schoolraad (NKSr) verklaart blij te zijn met de conclusies van de Onderwijsraad. Het advies bevestigt volgens de NKSr dat katholiek onderwijs voor brede groepen in de samenleving toegankelijk is. De schoolraad vindt dat de verkenning 'haarscherp' aantoont dat de segregatie in het onderwijs geen probleem is van het onderwijs, maar van de samenleving.

Op de verkenning *Samen Leren Leven* reageerde demissionair minister Van der Hoeven enthousiast. Zij kwam op 20 december naar Den Haag om de publicatie in ontvangst te nemen. In haar reactie merkt zij op dat de verkenning goed aansluit bij de maatschappelijke discussie over normen en waarden. De titel van de verkenning spreekt haar zeer aan, omdat onderwijsinstellingen bij uitstek plaatsen zijn waar jonge mensen en nieuwe Nederlanders samen leren en samen leven. De minister wijst erop dat voor nieuwkomers het hebben van betaald werk niet voldoende is: "Het betekent niet automatisch dat je ook weet hoe je je kinderen goed voorbereidt op een leven in de Nederlandse samenleving." De minister pleit er daarom voor ook aandacht te schenken aan de maatschappelijke en culturele dimensies van integratie. Dat leidt tot een stabiele sociale samenhang in Nederland en het onderwijs kan daar een belangrijke bijdrage aan leveren. Van der Hoeven kondigt aan zelf deel te willen nemen aan de geplande debatten. Overigens neemt de minister enkele weken later, tijdens een presentatie in Nieuwegein, vast een klein voorschot op het debat: ze toont zich geen voorstander van een apart vak als burgerschapsvorming. Ze vindt dat kinderen op school in verschillende vakken leren wat het is om Nederlander te zijn.

Meer informatie

Bij de verkenning *Samen Leren Leven* is een studie verschenen getiteld *Rondom onderwijs*. De studie is een bundeling artikelen van deskundigen uit verschillende disciplines over de relatie tussen onderwijs en sociale samenhang.

De Onderwijsraad heeft nog een studie uitgegeven die past in het thema markt, staat en maatschappij: *Het Europa van het hoger onderwijs*. Deze publicatie bevat twee artikelen: één over de vraag in hoeverre het Nederlandse onderwijs zal veranderen onder invloed van de (economische) integratie in Europa en één over de Bolognaverklaring (enkele juridische kanttekeningen).

De studies en de verkenningen zijn te vinden en te bestellen via de website: www.onderwijsraad.nl.

Onderwijsraad voor nieuwe examenvorm

2.2 Kennissamenleving

Redactie politiek

DEN HAAG - De huidige wijze van examinering in het voortgezet en beroepsonderwijs is achterhaald. Scholen moeten niet

Kennis neemt in onze maatschappij steeds meer een centrale positie in. Om volwaardig te kunnen functioneren moeten mensen over méér beschikken dan over traditionele, schoolse kennis. Bekwaamheden (competenties) als 'initiatief nemen' en 'problemen oplossen' worden steeds belangrijker. Zaken die men niet alleen op school leert maar ook daarbuiten. En liefst op een hoog niveau, want de samenleving heeft ook in toenemende mate behoefte aan mensen die hoog zijn opgeleid. Kan het Nederlandse onderwijsstelsel hierin voorzien?

Wat maakt kennis tot zo'n wezenlijk onderdeel van de samenleving? Uiteraard staat kennis centraal in onze economie, waaruit begrippen als 'innovatie' en 'globalisering' niet meer weg te denken zijn, waarin bedrijven en instellingen veranderen van hiërarchische naar platte organisaties, en waarin niet langer arbeidsdeling maar 'brede inzetbaarheid' het adagium is. Mensen krijgen vaker nieuwe functies of veranderen zelfs van sector. Buiten hun werk maken ze deel uit van wat wel de 'actieve welvaartsstaat' wordt genoemd; waar marktdenken, particulier initiatief en individuele verantwoordelijkheid cruciaal zijn. En ze leven in een maatschappij met een grotere culturele verscheidenheid, waarin sociale samenhang niet vanzelfsprekend is. Voor alle aspecten van het leven geldt dat het steeds opnieuw verwerven van nieuwe kennis belangrijker wordt.

Welke gevolgen heeft dit alles voor het onderwijs? De raad stelde in december de verkenning *Leren in een kennissamenleving* vast, die antwoord zoekt op deze vraag. De raad schetst in het stuk nieuwe vormen van leren ('leerarrangementen') waarin het verwerven van competenties mogelijk is. Vervolgens - en in samenhang daarmee - geeft hij aan op welke manier het gemiddelde opleidingsniveau van de bevolking te verhogen is. De raad stelt dat het nieuwe leren en de niveauverhoging alleen mogelijk zijn als vormen van schools- en buitenschools leren met elkaar verbonden worden. Aan *Leren in een kennissamenleving* lagen behalve een literatuurstudie ook 24 interviews ten grondslag, die evenzoveel individuele leerloopbanen opleverden.

De verkenning geeft een aantal thema's aan dat zich leent voor nadere advisering. Twee daarvan heeft de Onderwijsraad direct uitgewerkt en tegelijkertijd als adviezen uitgegeven: *Www.web-leren.nl* (ook vastgesteld in december 2002) en *Leren in samenspel* (vastgesteld in januari 2003). Het laatste advies hoort formeel niet in dit jaarverslag thuis. Het zal in het jaarverslag van 2003 worden besproken.

Het verbinden van schools- en buitenschools leren en het verwerven van competenties komen ook terug in het laatste advies in dit thema: *Examinering in ontwikkeling*. De raad stelt vast dat onderwijsprogramma's zich deels al richten op nieuwe vormen van leren, maar dat de eindexamens daar nog niet op aansluiten. Ter voorbereiding op dit advies organiseerde de raad twee panelbijeenkomsten: één voor toetsdeskundigen en vertegenwoordigers van de Inspectie van het Onderwijs en één voor vertegenwoordigers van onderwijsinstellingen, project-, belangen- en praktijkorganisaties en de Inspectie van het Onderwijs. De raad interviewde ook tien deskundigen individueel.

De verkenning *Leren in een kennissamenleving*

De raad constateert dat voor het verwerven van competenties nieuwe leersituaties of leerarrangementen nodig zijn. Een leerarrangement – het samenspel van leerling, leraar en omgeving - kan zijn: de school, een stage, een studiereis of psychotherapie. De raad vindt dat de traditionele arrangementen (in de school) moeten worden aangevuld met nieuwe (buitenschoolse situaties). Daarvoor zijn verschillende omgevingen denkbaar. Bij het non-formeel leren –in een ander instituut dan de school - gaat het bijvoorbeeld om scouting, scholing in een bedrijf of deelname aan een belangenvereniging. Informeel leren kan plaatsvinden in privé-situaties, bijvoorbeeld bij het sporten, het voeren van de financiële huishouding of het werken met internet. De school blijft volgens de raad de essentiële basis voor kennisverwerving, maar de opbrengsten van buitenschools leren moeten een plek krijgen in het onderwijs. Het heeft een aantal duidelijke pluspunten: het probleem- en competentiegerichte karakter van het leren, de koppeling aan levensechte situaties, het samen leren en het gebruik van meerdere bronnen en hulpmiddelen.

Het verhogen van het opleidingsniveau van de bevolking kan volgens de raad via 'leertrajecten'. Een leertraject is een aaneenschakeling van leerarrangementen in de tijd. Samen leiden ze tot het verwerven van expertise in een bepaald domein. Het is iets anders dan de bestaande schooltrajecten: de raad heeft veel meer een levenslange leerloopbaan voor ogen waarin schoolse en buitenschoolse leersituaties elkaar complementeren.

Hoe brengen we nu schools- en buitenschools leren samen? De raad beschrijft daarvoor drie strategieën. Het kan door beide situaties te vervlechten (bijvoorbeeld door levensechte werkplekken in de school na te bouwen), door ze met elkaar te verbinden (stages als onderdeel van een beroepsopleiding of omgekeerd: werknemers die een seminar volgen) of door ze in de tijd te stapelen (eerst een opleiding volgen, vervolgens vrijwilligerswerk doen).

De verkenning besluit met een overzicht van thema's die zich lenen voor nadere advisering. Daaronder vallen: ruimte voor scholen om competentiegericht leren te ontwikkelen; de organisatie van levenslange leerloopbanen (welke voorzieningen zijn daarvoor nodig, wie is ervoor verantwoordelijk behalve de onderwijssector); en de rol die het ministerie van Onderwijs kan spelen in de afstemming en samenwerking met andere actoren die verantwoordelijk zijn voor (levenslang) leren.

De raad werkt de ideeën uit de verkenning *Leren in een kennissamenleving* concreet uit in twee adviezen. In het advies *Www.web-leren.nl* onderzoekt hij mogelijkheden om competentiegericht leren mogelijk te maken via het internet. En in het advies *Leren in samenspel* (2003) doet de raad aanbevelingen om het nieuwe leren te stimuleren, gericht op de leerling, de leraar en de schoolorganisatie.

Het advies *Www.web-leren.nl*

De eerste concrete uitwerking van een leerarrangement is het advies *Www.web-leren.nl*. Welke mogelijkheden biedt het web voor nieuwe vormen van leren, zowel binnen als buiten de school? Welke bijdrage kan de school leveren aan 'web-leermogelijkheden'? De raad beantwoordt deze vragen voor het primair en het voortgezet onderwijs. Met 'web-leren' wordt bedoeld: leren ondersteund door internettechnologie, waarbij de leerling of student zelf het leerproces beïnvloedt: het pad, het tempo, de kenmerken van de leeromgeving en de methode.

De raad doet een aantal aanbevelingen. De eerste is gericht op de lerarenopleidingen en de huidige leraren. De opleidingen moeten 'webcompetenties' opnemen en daarbij eventueel externe deskundigheid inschakelen. Ook kunnen groepen leraren en schoolmanagers, van schoolniveau tot landelijk niveau, via 'communities of practice' (ontmoetingsplaatsen op het internet) hun kennis over web-leren delen en uitbouwen.

De tweede aanbeveling is gericht op de leerlingen. Zij zouden niet alleen moeten leren hoe ze de apparatuur bedienen, maar ook 'filtervaardigheden' moeten ontwikkelen. Dat wil zeggen dat zij leren een scheiding aan te brengen tussen waardeloze en waardevolle informatie, tussen feiten en speculatie.

In de derde plaats adviseert de raad scholen partnerschappen aan te gaan - bijvoorbeeld via een elektronische leeromgeving - voor de verbinding tussen buitenschools en schools leren. Mogelijke partners zijn uitgeverijen, schoolbesturen, ondernemers en instellingen voor hoger onderwijs. De school kan samen met hen producten en diensten ontwikkelen en kennis delen, bijvoorbeeld over de innovatie van opleidingen.

In de vierde plaats vindt de raad dat er een inhaalslag nodig is in scholen als het gaat om de ict-infrastructuur. Dat vergt forse investeringen. De raad waarschuwt dat internetverbindingen geen oneigenlijk concurrentieaspect mogen gaan vormen tussen scholen. Alle scholen, waar dan ook in Nederland, moeten een gelijkwaardige, betaalbare toegang hebben tot het internet. Eventuele verhogingen in de ouderbijdrage mogen de toegankelijkheid van het onderwijs niet beperken. De raad is er voorstander van dat scholen de ruimte krijgen om hun eigen afwegingen te maken bij het samenstellen van een internetpakket en bij de keuze van een aanbieder.

Scholen kunnen tot slot het internet verrijken door hun lesmateriaal via dit medium te publiceren. Zo kunnen ook anderen, buiten de school, gebruikmaken van het materiaal.

Het advies *Examinering in ontwikkeling. Een ontwikkelperspectief voor examens in het voortgezet onderwijs, middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs*

Nieuwe vormen van leren hebben consequenties voor de examens. Examens zouden binnen- en buitenschools leren (nu al) beter moeten bevorderen en registreren. Daarmee komen ze losser te staan van het gevolgde onderwijs, zeker verderop in de loopbaan van studenten (mbo, hbo, wo) als leerresultaten meer als competenties worden beschreven. Er is één onderwijssoort waarvoor dat minder op gaat: het vmbo. Hier moet de directe verbinding tussen onderwijs en examens zoveel mogelijk behouden blijven om het zelfvertrouwen van kwetsbare groepen leerlingen niet te schaden. Dat stelt de raad in het advies *Examinering in ontwikkeling*.

De raad adviseert de minister de examens voor alle onderwijssoorten in één kader te behandelen. Met afstemming van examenvormen over de sectoren heen wordt de doorstroom van leerlingen van de ene onderwijssoort naar de andere bevorderd en tegemoetgekomen aan de eisen van de arbeidsmarkt. Het advies richt zich niet op een specifieke onderwijssector, maar besteedt wel per sector aandacht aan de examens.

Onderwijsprogramma's sluiten al steeds meer aan op de maatschappelijke vraag naar competenties van gediplomeerden. Er is een ontwikkeling gaande naar levensechtere leeromgevingen als het studiehuis en 'werkpleklers'. In het beroepsonderwijs (vmbo en mbo) is behoefte aan geïntegreerde beoordelingen van school en praktijk. Daarmee kunnen scholen een betere verbinding leggen tussen algemeen vormende en beroepsgerichte vakken. Traditionele examenvormen alléén zijn niet langer toereikend. De raad pleit voor een mix van toetsinstrumenten zoals schriftelijk examen, demonstratie, simulatie en werkvoorbeelden.

Leerlingen in het vmbo moeten (weer) deelcertificaten kunnen halen. De raad stelt dat het examen voor deze groep leerlingen – zeker voor potentiële uitvallers – geen selectieve maar juist een motiverende functie moet hebben. In deze sector zou dan ook als eerste de examenvernieuwing moeten plaatsvinden. Voor het mbo vraagt de raad zich af of de beroepsopleidende leerweg (BOL) en de beroepsbegeleidende leerweg (BBL) wel tot hetzelfde diploma moeten leiden. Het havo/vwo hoeft niet versneld over te gaan op een competentiegericht opleidingssysteem, maar zou wel meer samenwerkingsvormen moeten zoeken met vervolgopleidingen, voor een betere aansluiting. Ook zou deze sector de competentie 'student' nader moeten uitwerken: wat moet een leerling kunnen om te starten met een studie aan een universiteit of hogeschool?

'Civiele effecten' ofwel het vertrouwen van de samenleving in behaalde examenresultaten is het belangrijkste criterium bij het zoeken naar nieuwe examenvormen. Door vervolgopleidingen, bedrijven en overheden te betrekken bij de inhoud en de afname van examens neemt het vertrouwen in de diploma's toe. Daarmee wordt voorkomen dat vervolgopleidingen en bedrijven bovenop bestaande schooldiploma's hun eigen toetsen stapelen.

Reacties

Leren in een kennissamenleving, www.web-leren.nl en *Leren in samenspel* zijn als drieluik gepresenteerd in februari 2003. Vandaar dat dit jaarverslag de reacties op deze adviezen niet mee kan nemen.

Minister Van der Hoeven heeft het advies *Examinering in ontwikkeling* eind november naar de Tweede Kamer gestuurd. In de begeleidende brief schrijft ze dat het advies 'een breed, degelijk en samenhangend overzicht geeft van de aspecten en afwegingen die van belang zijn bij de ontwikkeling van examens'. De minister deelt de mening van de raad dat de ontwikkelingen in het vmbo grote aandacht moeten hebben, maar vindt het voorbarig om op dit moment nieuw beleid voor de sector te ontwikkelen. De minister kondigt aan het advies te bespreken met verschillende organen, waaronder het Platform beroepsonderwijs, de Taakgroep basisvorming en de Overleggroep tweede fase.

Het bestuur van de Vereniging voor het management in het Voortgezet Onderwijs (VVO) staat achter het idee dat examens mee moeten gaan met nieuwe ontwikkelingen binnen het onderwijs, maar zet vraagtekens bij het vroege tijdstip waarop de raad komt met

voorstellen om de examenopzet in het vmbo te vernieuwen. De eerste examens in deze sector moeten nog worden afgenomen (mei 2003). De VVO verbaast zich (wat betreft het havo/vwo) over de nadruk die de raad legt op de 'sociale' kant van de student. De organisatie twijfelt of 'het kunnen thuisraken op een hogeschool of universiteit' of 'het kunnen inpassen van een baantje in de studie' competenties zijn waar het voortgezet onderwijs op moet voorbereiden.

De Citogroep heeft waardering voor het advies van de Onderwijsraad en spreekt van een 'uitdagend beeld van de richting waarin de examens zich kunnen gaan ontwikkelen'. Voor een deel zijn die ontwikkelingen al in gang gezet. De Citogroep benadrukt de rol van de scholen bij de realisering van nieuwe vormen van examinering. De toetsorganisatie is het eens met de constatering van de raad dat de examens in het vmbo als eerste moeten veranderen.

De Besturenraad (de organisatie van het christelijk onderwijs) vindt dat het advies niet diep genoeg gaat. De Besturenraad had graag gezien welke gevolgen een uitwerking van de competentie 'student' bijvoorbeeld heeft voor de huidige inrichting van de schoolexamens. De organisatie vindt wel dat de raad voor het beroepsonderwijs de juiste richting aangeeft en belangwekkende zaken behandelt, maar dat de concrete uitwerking ervan te mager is.

Meer informatie

Tegelijkertijd met de verkenning *Leren in een kennissamenleving* zijn de 24 voorbereidende interviews gepubliceerd onder de titel *Leven = Leren*.

Het advies *Www.web-leren.nl* maakt gebruik van een achtergrondstudie van TNO getiteld *E-learning, het vervagen van grenzen*.

Tegelijk met het advies *Examinering in ontwikkeling* is de studie *Competenties: van complicaties tot compromis* verschenen. De raad wil hiermee bijdragen aan de toepassing van het competentiebegrip bij opleiden en beoordelen in alle onderwijssectoren.

De verkenning, adviezen en bijbehorende publicaties zijn te vinden op de website: www.onderwijsraad.nl. De verkenning, de adviezen en de interviewbundel *Leven = Leren* zijn ook via de site te bestellen.

2.3 Ontwikkeling van scholen

Scholen zouden zelf de combinatie van mensen en middelen moeten zoeken die het beste past bij de leerlingen en hun ouders. Minder regelgeving vanuit de rijksoverheid kan daarbij helpen. Dat perspectief doet een zwaar beroep op de professionaliteit en flexibiliteit van directeuren en leraren. Ook de verhoudingen tussen scholen, besturen en ouders veranderen. Hoe ontwikkelen scholen zich nu ze steeds meer beleidsruimte krijgen? Hoe kan de overheid daarop aansluiten?

Een in het oog springende ontwikkeling is de daling van het aantal schoolbesturen. Door fusies en schaalvergroting hebben besturen steeds meer scholen onder zich. Dat kan een voordeel zijn: samen kun je meer autonomie aan en efficiënter werken. Het kan ook nadelen hebben. Groter wordende besturen brengen meer bureaucratie mee en zijn soms minder betrokken bij de afzonderlijke scholen. Directeuren klagen dat bestuursleden niet goed weten wat er speelt, sommigen vinden dat ze onvoldoende worden betrokken bij de besluitvorming. In het advies *Wat scholen vermogen*, uitgebracht in januari, pleit de Onderwijsraad ervoor de autonomievergroting (en de bijbehorende bevoegdheden) op een lager niveau door te zetten. Hoeveel autonomie scholen krijgen, zou afhankelijk moeten zijn van hun beleidsvoerend vermogen, anders gezegd: van de kwaliteiten van de directeur en de leraren. Scholen moeten zelf kunnen kiezen hoeveel sturing ze krijgen. Aan dit advies lagen een werkbezoek aan de Carmelscholengroep en heel wat gesprekken ten grondslag: twee seminars, negen individuele gesprekken met vertegenwoordigers van scholen en zeven gesprekken met wethouders onderwijs.

Schaalvergroting is één van de oorzaken van een andere opmerkelijke ontwikkeling in scholen: de dalende betrokkenheid van ouders bij het bestuur. Hoe verder het bestuur van de school af staat, hoe verder het ook van de ouders verwijderd is. Daar komt bij dat meer autonomie en inkrimping van overheidstaken vragen om nieuwe manieren van toezicht en verantwoording afleggen. Schoolbesturen zouden de mogelijkheid moeten hebben om zich om te vormen tot Raden van Toezicht, zoals die ook bestaan in het hoger onderwijs en het bedrijfsleven. Ook dit punt komt aan de orde in het advies *Wat scholen vermogen*. De versterking van de positie van ouders en leerlingen is verder onderwerp van een aantal wetsvoorstellen waarover de Onderwijsraad in 2002 heeft geadviseerd. De voorstellen liggen bij het ter perse gaan van dit jaarverslag bij de Raad van State en zijn daarom nog niet openbaar. Dit hoofdstuk licht ze summier toe.

Een laatste ontwikkeling op scholen – voor zover het de bemoeienis van de Onderwijsraad betreft in 2002 – is de vrijheid om programma's in te richten. Meer autonomie op dit

gebied betekent immers ook een betere aansluiting op de wensen van ouders en deelnemers. Tot op zekere hoogte moeten scholen zelf keuzes kunnen maken over de programmaonderdelen die zij uitvoeren. Daarvoor is wel noodzakelijk dat de overheid aangeeft welke onderdelen verplicht zijn en welke optioneel. Bovendien moeten de doelen van de lesprogramma's helder omschreven zijn. Daarover gaat *De kern van het doel*, het laatste advies in dit hoofdstuk, dat zich richt op het basisonderwijs en dat is uitgebracht in april. Het is een reactie op de door de commissie Wijnen voorgestelde herziening van de kern-doelen voor het basisonderwijs.

Het advies *Wat scholen vermogen*

De ene school kan beter uit de voeten met beleidsvrijheid – meer autonomie – dan de andere. Hoeveel vrijheid een school aan kan is afhankelijk van zijn beleidsvoerend vermogen. De raad pleit er in dit advies voor om variatie in autonomie mogelijk te maken voor scholen in het primair en voortgezet onderwijs. Het advies is een vervolg op de studie *Deregulering met beleid*, uitgebracht in 2000.

Die variatie in autonomie is er nu niet, maar zou volgens de raad in bepaalde situaties wel wenselijk zijn. Bijvoorbeeld als het gaat om de invoering van lumpsumfinanciering in het basisonderwijs, om de inrichting van het lesprogramma of om een vrijere invulling van de CAO. Scholen moeten kunnen kiezen hoeveel autonomie ze krijgen en ze moeten kansen hebben om hun ideeën uit te proberen. De raad kiest niet voor onbeperkte keuzevrijheid: per beleidsthema kan worden bezien welke mate van vrijheid mogelijk is. Scholen die er niet aan toe zijn meer bevoegdheden te krijgen, zouden wel moeten werken aan het versterken van hun beleidsvoerend vermogen.

Het advies gaat dan ook in op mogelijkheden om de kwaliteit van de schoolleiding en de leraren te verhogen. Dat kan met het formuleren van beroepsstandaarden, coaching, scholing en aantrekkelijke arbeidsvoorwaarden. Leraren kunnen bijvoorbeeld meer in zelfsturende teams werken of gezamenlijk onderwijsvernieuwingen vormgeven. Ook zou het goed zijn om naar interne kleinschaligheid te streven en grote scholengemeenschappen onder te verdelen in kleinere (deel)scholen en teams. Ten slotte zou het mogelijk moeten zijn onderwijspersoneel op uitzendbasis in te huren.

De laatste jaren is er door schaalvergroting veel variatie ontstaan in organisatie- en bestuursvormen in het onderwijs. Op zich een goede zaak, vindt de raad. Een zekere schaal is ook nodig voor het beleidsvoerend vermogen van de school. De raad doet enkele aanbevelingen om de schaal beheersbaar te houden. Scholen zouden zelf moeten kunnen bepalen hoe zij zich organiseren. Dus wel of niet fuseren, wel of niet aansluiten bij het Participatiefonds (dat de kosten voor zieke personeelsleden dekt).

In het uiterste geval zouden scholen of groepen leraren de kans moeten krijgen om een eigen onderwijsconcept te ontwikkelen en daarmee uit het bestaande bestuurlijke verband te stappen. De raad pleit voor de wettelijke mogelijkheid van deze 'opting out' om het ontstaan van al te grote scholen en besturen tegen te gaan, leraren weer in een actieve rol te brengen en initiatieven aan te moedigen.

Tot slot kijkt de raad naar de gevolgen van autonomievergroting voor het toezicht in de school. De raad stelt voor besturen, net als in het bedrijfsleven en het hoger onderwijs, de mogelijkheid te geven zich om te vormen tot Raden van Toezicht.

“Dat nu geadviseerd wordt dat een fusie niet opgelegd kan worden vinden we fantastisch. We willen de identiteit van onze school zelf regelen. Als je met vijf scholen onder één directie valt, moet je knokken om je ideeën over onderwijs uitgevoerd te krijgen.”

Docent Johan Lambooi van het Mill Hill College in Goirle in het Brabants Dagblad, 10 januari 2002

Het advies *Wetsvoorstellen modernisering medezeggenschap*

Het gaat om drie wetsvoorstellen die de positie van ouders, leerlingen en deelnemers in het primair onderwijs, het voortgezet onderwijs en het beroeps- en volwassenenonderwijs versterken. Hun huidige positie is vastgelegd in de Wet Medezeggenschap Onderwijs (WMO), die is ingevoerd in 1992. De drie voorstellen waarover het ministerie advies heeft gevraagd vormen een aanvulling op en modernisering van de WMO. De voorstellen liggen bij het ter perse gaan van dit jaarverslag bij de Raad van State en zijn dus nog niet openbaar.

Het advies *De kern van het doel*

De leerdoelen voor het basisonderwijs (de zogenoemde ‘kerndoelen’) zijn niet duidelijk genoeg omschreven. Het zijn er bovendien te veel, zodat scholen doelen noodgedwongen laten vallen. De toenmalige staatssecretaris van Onderwijs, Adelmund, gaf in mei 2001 de commissie Wijnen de opdracht de kerndoelen voor het basisonderwijs concreter te maken en duidelijker te formuleren. De commissie werd gevraagd gebruik te maken van een in 1999 uitgebracht advies van de Onderwijsraad over leerstandaarden. Nadat de commissie Wijnen zijn advies had uitgebracht, vroeg de staatssecretaris in februari 2002 de Onderwijsraad om een reactie.

De raad staat positief tegenover de door Wijnen voorgestelde herziening. De kerndoelen zijn een stuk concreter geformuleerd. De door de commissie gekozen leergebieden – waaronder Nederlandse taal en Oriëntatie op natuur en techniek – sluiten goed aan op die van het voortgezet onderwijs. Dat geldt ook voor de indeling van de onderwijstijd in een kerndeel (verplicht) en een differentieel deel (door de school zelf in te vullen). De raad vindt wel dat moet worden vastgesteld of leerlingen de kerndoelen beheersen en op welk niveau. Daarvoor is het nodig toetsen en leerstandaarden te ontwikkelen. De kerndoelen vormen daar een uitstekende basis voor.

De raad is het op één punt niet eens met de commissie Wijnen: de plaats die de Engelse taal moet krijgen in het onderwijsprogramma. De commissie pleit ervoor het Engels en het Fries uit het kerndeel te schrappen. De raad vindt dat voor het Engels geen goed idee, gezien het internationale belang van deze taal. Engels moet dus verplicht blijven op de basisschool. Dat leidt wel tot een verzwaring van het kerndeel (totaal zeven vakken) en een verkleining van het differentieel deel. De raad adviseert daarom voor het differentieel deel ten minste 25% van de onderwijstijd te reserveren.

De raad is het eens met de commissie Wijnen dat de Friese taal in het differentieel deel thuishoort. De scholen in Friesland moeten echter wettelijk verplicht blijven tijd voor Fries in te ruimen, ook al is het in het differentiële deel.

Reacties

Minister Hermans en staatssecretaris Adelmund hebben met instemming het advies *Wat scholen vermogen* op 23 januari aan de Tweede Kamer gestuurd. In de begeleidende

brief gaan de bewindslieden voornamelijk in op drie punten uit het advies: de variaties in autonomie, het beleidsvoerend vermogen van scholen en de beheersing van de schaalvergroting. Zij onderschrijven de voorstellen van de Onderwijsraad en trekken lijnen naar lopende initiatieven en wetsvoorstellen. De minister en de staatssecretaris stellen dat “..het advies van de Onderwijsraad vele interessante ideeën en gedachte-experimenten bevat die, zoals de raad zelf zegt, nadere doordinking en discussie vergen.” Daarom kondigen zij een notitie aan die ingaat op de volgende punten: de mogelijkheid voor scholen en leraren om onder eigen verantwoordelijkheid met een eigen onderwijsconcept aan de slag te gaan, de ‘zelfevaluatie’ van het beleidsvoerend vermogen die scholen uitvoeren bij variatie in autonomie en de versterking van de verantwoording door middel van Raden van Toezicht. De notitie zal daarnaast aandacht besteden aan de rol die verschillende actoren zijn gaan spelen in de door deregulering gecreëerde beleidsruimte van scholen. Het ministerie wil bijvoorbeeld kijken naar de rol van de administratiekantoren die belast zijn met de schooladministraties. Ook het schrappen van regels in het kader van de Wet op het Onderwijstoezicht zal in de notitie aan de orde komen.

Gedurfd, vernieuwend, grensverleggend, zeer actueel: dat waren de typeringen die het onderwijsveld gebruikte voor het advies *Wat scholen vermogen*.

De Vereniging voor het management in het Voortgezet Onderwijs (VVO) vindt dat het advies zeer veel interessante elementen bevat, die serieus besproken moeten worden binnen het hele onderwijsveld.

De Vereniging van Bijzondere Scholen (VBS) spreekt van een ‘boeiend advies’ en juicht de variatie in autonomie en de versterking van het beleidsvoerend vermogen van scholen toe.

Ook VOS/ABB, de vereniging voor bestuur en management in het openbaar en algemeen toegankelijk onderwijs, reageert instemmend in het vakblad ‘Over Onderwijs’. De vereniging vindt dat het advies toekomst- en praktijkgericht is, prima leesbaar en dat het praktische voorbeelden geeft die aansluiten op de huidige onderwijspraktijk.

Alleen de Vereniging Besturenorganisaties Katholiek Onderwijs (VBKO) wil het door de Onderwijsraad geschetste beeld enigszins nuanceren. De VBKO ondersteunt het pleidooi voor autonomievergroting en deregulering, maar vindt dat de raad te veel nadruk legt op de negatieve aspecten van schaalvergroting. Beleidsvrijheid is niet mogelijk zonder een goede schoolorganisatie en een professioneel bestuur. De vereniging is er ook geen voorstander van dat groepen leraren de mogelijkheid krijgen om uit het bestuurlijke verband te stappen. Dat zou de continuïteit van het onderwijsaanbod en de garantie daarvan aan ouders schaden. De voorgestelde wettelijke mogelijkheid om Raden van Toezicht te vormen ondersteunt de VBKO wel.

Het advies *De kern van het doel* is door het ministerie van Onderwijs ontvangen. Het ministerie werkt aan een aantal scenario’s voor de uitwerking van de nieuwe kern-doelen, ter voorbereiding van de besluitvorming in het nieuwe kabinet.

Meer informatie

De adviezen zijn te vinden en te bestellen via de website: www.onderwijsraad.nl.

2.4 Leraren

De term 'leraren' is de laatste jaren bijna synoniem geworden voor 'tekort'. Het gebrek aan mensen die voor de klas willen staan is een probleem. Dat probleem wordt nog groter als in de komende jaren de vijftigplussers in het onderwijs de pensioengerechtigde leeftijd bereiken. De instroom van jonge leraren is ontoereikend, het beroep te weinig populair. De Onderwijsraad zoekt naar manieren om de 'zilveren generatie' in de school te houden en het lerarenberoep aantrekkelijker te maken.

De toename van het aantal leerlingen, arbeidsduurverkorting, klassenverkleining en het vergrijsde personeelsbestand: dat zijn de belangrijkste oorzaken van het tekort aan leraren. De oorzaken zijn niet zomaar weg te nemen. Het komt aan op het bedenken van creatieve oplossingen. De raad zoekt ze – al langer – in vijf denkrichtingen.

- *Werkervaring en werkbeleving, gezien vanuit de leraar en de school*
Een probleem in het onderwijs is de hoge werkdruk. Het is al jaren een punt van zorg in Den Haag en Zoetermeer. Niet alleen omdat de werkdruk potentiële werknemers afschrikt, maar ook omdat overbelasting kan leiden tot burnout, ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid. Het ziekteverzuim onder leraren was in 2001 ruim 2% hoger dan in het bedrijfsleven. Een te hoge werkdruk kan ook onderwijskundige vernieuwing of de introductie van modern personeelsbeleid belemmeren. Over dit onderwerp verscheen in augustus het advies *Toerusten = uitrusten*, dat erg veel aandacht kreeg in de media. De raad stelde dan ook 'onorthodoxe methoden' ter discussie om de werkdruk aan te pakken. Eén daarvan was het anders verdelen van de vakanties, voor leraren en eventueel ook voor leerlingen. Het advies staat verderop in dit hoofdstuk toegelicht.
- *Herontwerp van de leraarsfunctie en leraarsorganisatie*
Het 'eigen initiatief' van de leraar, in welke vorm dan ook, speelt een belangrijke rol bij het aantrekkelijker maken van het beroep. Welke rol de leraar in de toekomst precies zal krijgen is nog onzeker. Wel is duidelijk dat leraren en schoolleiders actiever kunnen meedenken over de invulling van die rol dan ze op dit moment doen. Dit is één van de onderwerpen die het advies *Leren in samenspel* (2003) behandelt.
- *De vijftigplussers in het onderwijs*
Welke mogelijkheden zijn er om oudere leraren langer te behouden voor de sector? Over welke (extra) keuzemogelijkheden moeten ze beschikken en hoe moet

het in- en uitstroombesluit in het onderwijs hierop worden aangepast? De verkenning *Vergrijpsd maar niet verzilverd*, uitgebracht in december, behandelt deze vragen. Ook de verkenning staat verderop in dit hoofdstuk toegelicht.

- *Nieuwe doelgroepen*
Arbeidskrachten uit andere sectoren (de 'zij-instromers') en mbo-ers die specifieke taken verrichten kunnen het lerarentekort en de werklast in het onderwijs verminderen. De raad heeft over deze aspecten in voorgaande jaren geadviseerd.
- *Sociale samenhang en sociale veiligheid*
De leraarstaak verandert, mede door veranderingen in gezinsvormen en in de samenleving. Opvoedkundige taken worden de school toegeschoven en soms weer afgenomen. De school zou een tegenwicht moeten bieden voor afbrokkende sociale samenhang en toenemende onveiligheid. Kunnen school en leraar dat allemaal aan? Moet er niet eerst erkenning zijn voor deze taakverschuiving, is het niet tijd voor een brede discussie hierover? Deze en andere vragen stelt de raad aan de orde in zijn verkenning *Samen Leren Leven*, in dit jaarverslag behandeld op pagina 23.

De raad richtte zich in het afgelopen jaar met twee van de genoemde publicaties specifiek op het lerarenberoep: met het advies *Toerusten = uitrusten* en met de verkenning *Vergrijpsd maar niet verzilverd*. Beide werden voorbereid in seminars. Voor *Toerusten = uitrusten* organiseerde de raad twee paneldiscussies: één voor wetenschappers en onderzoekers (onder meer onderwijskundigen en arbeids- en organisatiekundigen) en één voor leraren (uit diverse sectoren van het onderwijs). Voor *Vergrijpsd maar niet verzilverd* werd een discussiebijeenkomst georganiseerd voor een groot aantal experts uit het onderwijs, de vakbonden, de wetenschap en beleidsinstanties die zich met onderwijs bezighouden.

Het advies *Toerusten = uitrusten. Werk en werkende in het onderwijs*

Hoe hoog is de feitelijke werkdruk in het onderwijs en welke oplossingen zijn daarvoor mogelijk? In augustus geeft de raad, op verzoek van de minister, antwoord op deze vragen.

De raad baseert zich op onderzoeken naar werkdruk in het primair en voortgezet onderwijs en in de bve-sector, uitgevoerd in opdracht van het ministerie van Onderwijs. Daaruit blijkt dat de oorzaken van werkdruk te scharen zijn onder drie clusters: het werk (bijvoorbeeld: een toenemend aantal nieuwe taken en veel 'moeilijke' leerlingen), de werkende (leeftijd, psychische stabiliteit, thuissituatie en dergelijke) en externe factoren (veranderingen als gevolg van overheidsbeleid).

De raad concludeert dat onder (fulltime werkende) leraren vooral de 'subjectieve werkdruk' hoog is. Leraren werken op jaarbasis nauwelijks meer uren dan ze formeel zouden moeten. Dat zij de werkdruk als hoog ervaren komt doordat ze hun jaartaak in 37 tot 38 weken moeten uitvoeren, terwijl werknemers in andere beroepssectoren er 47 tot 48 weken voor hebben. Er is bovendien sprake van een duidelijke piekbelasting: bij toetsen, rapporten en bij de start en afronding van het schooljaar.

Voor schoolleiders ligt het anders. Zij werken daadwerkelijk meer uren dan ze op jaarbasis moeten. Fors meer zelfs: vijftien tot twintig uur overwerk per week is voor directeu-

ren niet ongebruikelijk. Ondersteunend personeel is daarentegen weer onderbelast, zo blijkt uit de onderzoeken.

Voor de aanpak van werkdruk stelt de raad een pakket maatregelen voor, gericht op de drie clusters: het werk, de werkende en externe factoren. Bijzonder is dat de raad naast gebruikelijke en al eerder ingezette instrumenten ook enkele nieuwe noemt, die hij 'uit de taboesfeer wil halen'. Zo wil de raad een discussie aanzwengelen over het beperken van het aantal vakantieweken per jaar, zodat de werkdruk voor leraren beter gespreid kan worden. Werknemers in het onderwijs zouden dan niet meer 40 à 41, maar 45 à 47 weken werken. Ook pleit de raad voor een 'zwaar-werktoeslag' voor leraren die met achterstands- en risicoleerlingen werken en voor meer keuzes in arbeidsduurverkorting. Een belangrijk punt is verder het vergroten van de autonomie voor leraren, met als achterliggend idee dat het beheersen van de eigen werkzaamheden een belangrijke factor is in het verminderen van werkdruk. De raad ziet heil in de introductie van een teamontwikkelingsplan. Leraren kunnen samen met ondersteunend personeel, aan de hand van een zelf ontwikkeld plan en met een bijbehorend budget, werken aan hun eigen professionaliteit en aan onderwijsvernieuwing. Ze kunnen het eigen budget bijvoorbeeld besteden aan het gebruik van ict, aan scholing of aan externe ondersteuning. Tot de meer gebruikelijke maatregelen behoren het voeren van bewust personeelsbeleid, het investeren in goede gebouwen en in werkplekken en het terugdringen van het lerarentekort.

"Minder vakantie is een fantastisch instrument om het materiaal en de inhoud te verbeteren. Voor innovaties moet je tijd maken."

Saskia Pahud, bestuurder van een basisschool in De Volkskrant, 30 augustus 2002

"We hebben helemaal niet zoveel vrij als iedereen denkt. We werken ons ook in de vakanties een slag in de rondte. In de zomervakantie zijn we zeker twee weken met school bezig. Kleine vakanties gaan op aan nakijken en voorbereiden."

Paula Leideritz, lerares en lid van de actiegroep Onderwijs, Onderwijs, Onderwijs in De Volkskrant, 30 augustus 2002

De verkenning *Vergrijsd maar niet verzilverd. Inzetbaarheid en behoud van vijftigplussers in het onderwijs*

Dat laatste punt, het verder terugdringen van het lerarentekort, is verder uitgewerkt in de verkenning *Vergrijsd maar niet verzilverd*, gepubliceerd in december. De raad zoekt hierin naar mogelijkheden om vijftigplussers langer te behouden voor de sector.

Het onderwijs behoort tot de meest vergrijsde arbeidsmarktsectoren van Nederland. Van het onderwijspersoneel is 30% vijftig jaar of ouder, bijna een kwart is tussen de 55 en de 60 jaar. Dat kan, gekoppeld aan het al bestaande lerarentekort, grote gevolgen hebben. Al vanaf 2007 valt bij ongewijzigd beleid een massale uitstroom van oudere leraren te verwachten. Er dreigt groot verlies aan ervaring en deskundigheid, met alle gevolgen van dien. Oudere leraren kunnen juist bijzonder waardevol zijn: zij zijn bij uitstek geschikt voor het uitvoeren van speciale taken als het begeleiden van nieuwe docenten, het organiseren van bijzondere projecten in de school of het onderhouden van contacten met ouders.

Wat moet er gebeuren? De raad constateert in zijn verkenning dat voor de oplossing van dit probleem vooral de inzet nodig is van de onderwijsinstellingen zelf, ondersteund door sociale partners en de overheid. Het voeren van een helder personeelsbeleid moet uitkomst bieden. Als vijftigplussers in staat worden gesteld hun inzetbaarheid te vergroten kan de behoefte om vroegtijdig te stoppen met werken afnemen. Middelen daarvoor zijn loopbaanontwikkeling (een persoonlijk ontwikkelingsplan en scholing) en de aanpak van werkdruk (het scheppen van eigen werkplekken en het invoeren van verschillende functies in de school). Scholen kunnen leraren ook met financiële bonussen stimuleren om, al dan niet in deeltijdverband, door te werken na hun 62ste - of zelfs na de huidige pensioengerechtigde leeftijd van 65 jaar.

Voorts zouden onderwijsinstellingen in hun uitstroombesluit een omslag moeten maken. Ouderen verdienen een hoger salaris en dus is het voor leidinggevenden aantrekkelijk om deze duurere arbeidskrachten te laten afvloeien en te vervangen door goedkopere jongeren. Op lange termijn tast dit echter de kwaliteit van het onderwijs aan. Schoolleiders zouden er beter aan doen voorwaarden te scheppen voor vijftigplussers om langer te blijven werken.

Het ministerie kan ten slotte, in samenspraak met de betrokken CAO-partners, het doorwerken financieel aantrekkelijker maken (en het vroeg stoppen met werken juist minder aantrekkelijk). Ook het recent verhoogde schoolbudget biedt financiële mogelijkheden voor (meer) functiedifferentiatie en daarmee voor loondifferentiatie voor oudere leraren. Collectieve uitstroombesluiten moeten op de helling. Het geld kan beter worden besteed aan betere werkcondities voor leraren die door de schoolleiding goed beoordeeld zijn. Leraren die volgens de leiding onvoldoende presteren kunnen op eigen kosten uitstromen.

Reacties

In de beleidsreactie aan de Tweede Kamer (2 december 2002) geeft minister Van der Hoeven aan dat de aanbevelingen uit het advies *Toerusten = uitrusten* haar zeer aanspreken. De raad adviseert volgens haar terecht dat de aanpak van werkdruk vraagt om een samenhangend pakket aan maatregelen in plaats van enkelvoudige oplossingen. Ze is het met de raad eens dat scholen, werkgevers- en werknemersorganisaties zelf afspraken moeten maken om zo'n pakket samen te stellen. Het gaat om maatwerk per school, onderwijssectoren en afzonderlijke scholen verschillen nu eenmaal van elkaar. Zo hebben scholen, werkgevers- en werknemersorganisaties bijvoorbeeld zelf de vrijheid om afspraken te maken over de spreiding van werktijd en vrije tijd over het jaar. Dat neemt niet weg, zoals de raad ook stelt, dat de overheid het 'werkdrukbeleid' op schoolniveau moet stimuleren. Net als de raad ziet de minister heil in "teams van leraren, onderwijsassistenten en ander ondersteunend personeel die zelf een impuls geven aan hun professionele ontwikkeling en vernieuwing binnen de school". Dit idee wil ze graag uitwerken met het 'veld'. De minister besluit haar reactie met de mededeling dat ze onder alle scholen een publicatie met de samenvatting van het advies wil verspreiden.

De minister geeft niet alleen haar eigen visie op het advies, ze informeert de Kamer ook over de visie van werkgevers- en werknemersorganisaties in het onderwijs, waarmee ze gesproken heeft. De sociale partners verwelkomen een samenhangend pakket aan maatregelen voor de aanpak van werkdruk. Ook reageren ze instemmend op het voorstel dat

scholen zelf keuzes moeten maken uit dat pakket. Ook minder gangbare ideeën die de raad naar voren brengt – zoals spreiding van werk en aanpassen van vakantieperiodes – wijzen de sociale partners niet bij voorbaat af. Dit soort maatregelen moeten dan wel het sluitstuk zijn van het totale pakket, dat scholen zelf mogen invullen. Bovendien moeten scholen over genoeg middelen beschikken.

De vele andere reacties in de media beperkten zich tot 'de vakantieplannen' en waren minder positief: 'De zomervakantie is heilig', 'onzinnig plan', 'Onderwijsraad maakt uitglijder', 'opportunistische flauwekul' en zelfs: 'zijn ze nu helemaal van god los'. Het in de kranten en vakbladen geciteerde onderwijspersoneel vroeg zich vertwijfeld af hoe de raad het 'unique selling point' van de sector kon verkwanselen. Er was ook boosheid omdat de raad zou concluderen dat de hoge werkdruk 'tussen de oren' van de werknemers in het onderwijs zat.

De Bve Raad reageert in september positief in het eigen blad, de Bve Radius. De raad noemt het advies 'interessant', omdat het ingaat op samenhangende aspecten van de werkdruk. De Bve Raad vindt dat een integrale aanpak van het probleem een illusie is zonder een open discussie over de vrije periodes en juicht een discussie over verschillen in vakanties van leraren en deelnemers toe. De Bve Raad beschouwt het advies als een belangrijke stap op weg naar betere arbeidsomstandigheden.

Op de verkenning *Vergrijzd maar niet verzilverd* is bij het ter perse gaan van dit jaarverslag nog geen reactie gekomen van de bewindslieden.

De AOb en het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP) hebben wel en met instemming gereageerd. Het ABP geeft sinds januari 2003 langer doorwerkende docenten al een bonus. Normaal gesproken krijgt een 61-jarige docent die stopt 70% van het laatst verdiende salaris. In de nieuwe regeling ontvangt zo iemand elke maand dat hij of zij langer werkt een percentage op die uitkering. Het percentage kan zodanig oplopen dat de uitkering even hoog is als het salaris (100% dus), als er langer dan een jaar wordt doorgewerkt.

Meer informatie

Bij de verkenning *Vergrijzd maar niet verzilverd* is een studie verschenen getiteld *Legkaart van vergrijzing*. De studie is een bundeling van analyses van verschillende onderzoekers over de positie van ouderen op de arbeidsmarkt in het algemeen en in het onderwijs in het bijzonder. De studie, de verkenning en het advies *Toerusten = uitrusten* zijn te vinden en te bestellen via de website: www.onderwijsraad.nl.

Blij

2.5 Jong geleerd

Kindercentrum in plaats van crèche en peuterspeelzaal

De omgeving waarin jonge kinderen opgroeien kan bepalend zijn voor de manier waarop zij later leren. In de eerste jaren van hun leven leggen ze de basis voor hun cognitieve, talige en sociale vaardigheden. Nu steeds meer kinderen een deel van hun tijd doorbrengen in een kinderdagverblijf of op een peuterspeelzaal dringt zich de vraag op of dat gevolgen heeft voor het onderwijs. Zou het niet logisch zijn dat basisscholen zich richten op de kinderopvang en vice versa? Welke educatieve programma's zijn er in de voorschoolse voorzieningen en sluiten die aan op het basisonderwijs? Hoe kan voorkomen worden dat jonge kinderen achterstanden oplopen?

Het lijkt op het eerste gezicht niet direct het domein van de Onderwijsraad: bemoeienis met hele jonge kinderen. Toch heeft de raad goede redenen om zich om deze groep te bekommeren.

De meeste kinderen gaan naar school als zij vier jaar zijn. De programma's op de scholen zijn op die leeftijd afgestemd. Ze gaan uit van een bepaald basisniveau bij de instromende leerlingen, zowel motorisch, cognitief als sociaal-emotioneel. Ouders zijn er verantwoordelijk voor dat kinderen dat basisniveau bereiken. Maar ook van de voorzieningen voor kinderopvang mag verwacht worden dat zij hun verantwoordelijkheid op dit gebied nemen. Omgekeerd zouden scholen meer oog kunnen hebben voor veranderingen in de ontwikkelingen van kinderen, mede als gevolg van veranderingen in opvoedingssituaties.

De constatering dat de eerste vier levensjaren van groot belang zijn voor het 'leren later' is bovendien van belang voor de inzet van achterstandsgelden. Veel kinderen groeien op in een omgeving waarin zij niet de kans krijgen cognitieve of sociaal-emotionele vaardigheden optimaal te ontwikkelen. Zij starten hun schoolcarrière met een achterstand die ze vaak nooit meer helemaal inhalen. Om die reden hebben de programma's voor het bestrijden van achterstanden zich uitgebreid naar voorschoolse voorzieningen: ze worden meestal uitgevoerd in peuterspeelzalen. Los daarvan beschikken basisscholen over extra geld voor de bestrijding van achterstanden bij oudere kinderen (via de zogenoemde gewichtenregeling). Hoe zit het met de aansluiting van deze regelingen? En hoe effectief is de huidige verdeling van de gelden?

Alle reden dus voor de Onderwijsraad om zich te verdiepen in de opvang van het jonge kind en in de besteding van achterstandsgelden – dat laatste ook voor oudere kinderen. De opvang komt aan bod in het advies *Spelenderwijs. Kindercentrum en basisschool hand in hand*, de verdeling van achterstandsgelden in het advies *Over leerlinggewichten en schoolgewichten*.

In de voorbereiding van het advies *Spelenderwijs* voerde de raad diverse gesprekken met belanghebbenden en met de Raad voor de Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO), die tegelijkertijd een advies over dit onderwerp voorbereidde. Een delegatie van de Onderwijsraad ging op werkbezoek bij voorschoolse voorzieningen in Amsterdam. *Over leerlinggewichten* borduurt voort op een eerder advies van de Onderwijsraad uit 2001, getiteld *Wat het zwaarst weegt...* en baseert zich voornamelijk op literatuuronderzoek.

Het advies *Spelenderwijs. Kindercentrum en basisschool hand in hand*

Vraag en aanbod in de kinderopvang blijken kwalitatief noch kwantitatief op elkaar aan te sluiten. Ouders hebben weinig keuzemogelijkheden, ze zijn op dit moment vaak al blij als ze een plek voor hun kind kunnen vinden. Daar komt bij dat er een tweedeling dreigt te ontstaan tussen crèches en peuterspeelzalen. De eerste richten zich op opvang en krijgen kinderen van tweeverdienende, meestal goed opgeleide ouders. Peuterspeelzalen voeren vaak speciale programma's uit voor achterstandskinderen en trekken dus relatief meer peuters uit lagere sociaal-economische milieus en migrantengroepen. Geven de voorzieningen voor kinderopvang alle jonge kinderen gelijke kansen en een goede startpositie voor het basisonderwijs? Hoe is een sluitend arrangement van educatie, zorg en opvang van hoge kwaliteit te realiseren?

Op verzoek van toenmalig staatssecretaris Adelmund boog de Onderwijsraad zich over deze vragen. In juni werd het advies *Spelenderwijs. Kindercentrum en basisschool hand in hand* gepubliceerd. Het is een veelomvattend advies, dat drie kwesties in samenhang behandelt: het vergroten van de keuzemogelijkheid van ouders, het stimuleren van de arbeidsparticipatie van vrouwen en het voorkomen van achterstanden bij risicokinderen.

De raad vindt dat de bestaande opvangvoorzieningen het beste kunnen worden omgevormd tot één instituut dat nauw samenwerkt met de basisschool. Zo ontstaan kindercentra die beter tegemoetkomen aan de behoeften van ouders en kinderen. De samenwerking met de basisschool kan tussen de centra verscheidenheid opleveren. Zo kan aan een Montessorischool een Montessori-kindercentrum worden gekoppeld. Dat komt de keuzemogelijkheden van ouders ten goede. De koppeling maakt bovendien de overstap naar een basisschool gemakkelijker. Uiteraard kunnen ouders blijven kiezen of ze hun kind naar een kindercentrum brengen en als ze dat doen, is er de keuze voor halve of hele dagen. Een kindercentrum moet verder aan kwaliteitseisen voldoen. Het moet een hygiënische, veilige omgeving zijn, met competente leid(st)ers en educatief verantwoord spelmateriaal. Voor kinderen bij wie een achterstand dreigt, biedt het centrum speciale programma's. Het geld voor deze programma's gaat niet langer naar de gemeenten, maar via de zogenoemde 'gewichtenregeling' (zie hieronder) naar de basisscholen. De scholen maken afspraken met de kindercentra over de te volgen programma's, zodat ze aansluiten bij het onderwijs in groep 1. De raad stelt voor kindercentra en scholen beiden onder toezicht van de Inspectie van het Onderwijs te plaatsen. Hij waarschuwt dat het uitdrukkelijk niet de bedoeling is om 'voorschooltjes' of 'voorklassen' te vormen in de centra.

Tot slot adviseert de raad een inkomensafhankelijke bijdrage aan de ouders te verstrekken om de toegankelijkheid van de centra te vergroten.

Het nieuwe systeem zal duurder dan het huidige zijn. Op dit moment zijn de kosten van opvang, peuterspeelzalen en voorschoolse educatie ongeveer 1 miljard euro, waarvan iets minder dan de helft voor rekening van de overheid komt. Uitbreiding van de voorziening zal gevolgen hebben voor het gebruik en voor de prijs. Tegenover de extra kosten staan diverse voordelen, waaronder het voorkomen van een tweedeling in de kinderopvang, minder noodzaak tot bijscholing van kinderen met een achterstand op latere leeftijd en een grotere arbeidsparticipatie van ouders (en dus meer belastinginkomsten).

De Raad voor de Maatschappelijke Ontwikkeling bracht op verzoek van de staatssecretaris van Welzijn tegelijkertijd een advies uit over dit onderwerp. De RMO beveelt de methode van het 'educatieve centrum' aan. Het centrum zou aansluiting moeten zoeken bij organisaties die dicht bij de doelgroepen staan: consultatiebureaus, buurthuizen, peuterspeelzalen en zelforganisaties. De gedachte hierachter is dat kinderen het beste via deze methode in hun eigen vertrouwde omgeving geholpen kunnen worden.

“De leidsters hadden een grote huiver voor ‘het onderwijs’. Ze waren bang dat ze juf moesten worden, maar dat is het laatste wat we willen. Wij zeggen: spelen is hetzelfde als leren. Als je jonge kinderen in een speelse, gevarieerde omgeving bij elkaar zet, gaan ze vanzelf leren.”

Jan Timmers, directeur van de Stichting Peuterspeelzalen 's-Hertogenbosch (waarin de besturen van katholieke, protestantse en openbare scholen vertegenwoordigd zijn) in het Brabants Dagblad, 23 juli 2002

Het advies *Over leerlinggewichten en schoolgewichten*

De overtuiging dat al bij jonge kinderen begonnen moet worden met het bestrijden van achterstanden is ook terug te vinden in het advies *Over leerlinggewichten en schoolgewichten*, uitgebracht in augustus. De regelingen voor de verdeling van achterstandsgelden zijn tamelijk complex en aan herziening toe.

Basisscholen krijgen voor achterstandsl leerlingen extra geld, dat ze kunnen inzetten voor meer personeel. Of een leerling een achterstand heeft, wordt in het huidige systeem bepaald op grond van de afkomst en de opleiding van de ouders. Zo krijgt een allochtoon kind met laagopgeleide ouders een zwaarder 'gewicht' dan zijn autochtone leeftijdgenoot met middelbaar opgeleide ouders. Hoe groter het totaal van leerlinggewichten in de school, hoe meer geld voor personeel. De Onderwijsraad adviseerde al in 2001 (*Wat 't zwaarst weegt...*) om deze gewichtenregeling te herzien. De belangrijkste aanbeveling was het criterium 'ethniciteit' uit de berekeningsmethode te halen. Dat geeft een beter zicht op achterstanden van zowel autochtone als allochtone kinderen. Daarmee wordt het geld beter verdeeld over de scholen en bereikt het meer kinderen. Staatssecretaris Adelmund reageerde destijds positief op deze gedachte, maar vroeg om een nadere uitwerking van de voorstellen. Die is er nu in de vorm van het advies *Over leerlinggewichten en schoolgewichten*.

In plaats van de individuele leerling krijgt voortaan de school een gewicht. Dit 'relatieve schoolgewicht' is alleen nog gebaseerd op het opleidingsniveau van de ouders wier kinderen de school bezoeken. Het gewicht – en dus de extra ondersteuning voor de school – is afhankelijk van het aantal kinderen van laag opgeleide ouders (maximaal voorbereidend beroepsonderwijs) en het aantal kinderen van zeer laag opgeleide ouders (maximaal basisschool). Er is wel een maximum aan gebonden. Achterstanden bij een grotere groep leerlingen kunnen efficiënter bestreden worden en daarom hoeft de hoeveelheid extra personeel niet onbeperkt toe te nemen. Daarnaast zou voor kinderen van niet-westerse afkomst via een toets in groep 3 van de basisschool individuele taalachterstand kunnen worden vastgesteld, los dus van algemene achterstand. Leerlingen die dat nodig hebben zouden vervolgens extra lessen Nederlandse taal kunnen volgen. Het vervoladvies geeft praktische richtlijnen voor de uitvoering van de toetsen. Het advies ondersteunt ook met onderzoeksresultaten uit binnen- en buitenland de stelling dat algemene achterstanden het beste op vroege leeftijd bestreden kunnen worden. De raad pleit ervoor het geld vooral te investeren in de leeftijdsgroep van twee tot zes jaar, een kleiner budget te reserveren voor leerlingen tussen de zes en twaalf jaar en het minste geld voor kinderen ouder dan twaalf jaar.

Reacties

Op *Spelenderwijs* is van het ministerie van Onderwijs een procedurele reactie ontvangen, nog geen inhoudelijke. Het advies kreeg behoorlijk veel aandacht in kranten en (vak)bladen. Het achtuurjournaal van 27 juni opende ermee. In de berichtgeving was vooral angst te bespeuren voor 'verschoolsing' van de kinderopvangvoorzieningen.

Het Landelijk Platform Peuterspeelzalen (LPP) vindt het voorstel van de Onderwijsraad te rigoureuus en meent dat er een te negatief beeld wordt geschetst van de sector.

De belangenvereniging voor ouders in de kinderopvang (BOINK) denkt dat het advies zijn doel voorbij schiet als de overheid de opvang niet verplicht stelt. Verder is BOINK huiverig voor het op de schop nemen van de huidige kinderopvang.

De minister van Onderwijs heeft het advies *Over leerlinggewichten en schoolgewichten* eind augustus naar de Tweede Kamer gestuurd met de aankondiging dat in het najaar een beleidsreactie zou volgen. Deze reactie heeft de raad nog niet ontvangen.

De leerlinggewichten kregen in het najaar beperkt aandacht in de vakbladen. De bladen buigen zich vooral over de vraag of de toets in groep 3 van de basisschool een bruikbaar instrument is om taalachterstanden op te sporen. Dat dit punt relatief veel aandacht krijgt heeft ook te maken met het regeerakkoord - waarin het kabinet Balkenende een verplichte beginttoets voor het primair onderwijs afsprak. Deze 'kleutertoets' zou in combinatie met een verplichte eindtoets de vorderingen van leerlingen en ook (ten dele) de toegevoegde waarde van de school meten. De door de Onderwijsraad geadviseerde toets is echter alleen bedoeld voor het opsporen van individuele taalachterstanden. De raad heeft geen koppeling willen maken met het meten van de kwaliteit van scholen.

Meer informatie

De adviezen zijn te vinden en te bestellen via de website: www.onderwijsraad.nl.

Bijlage

Overzicht van publicaties, seminars en presentaties

Publicaties van de raad

Thema: markt, staat en maatschappij			
	Advies	Verkenning	Studie
3 mei			<p>Europa en het hoger onderwijs In aanvulling op het jaarverslag heeft de raad drie deskundigen gevraagd hun visie te geven op het hoger onderwijs in de context van de Europese Unie.</p>
11 juli		<p>Vaste grond onder de voeten In deze verkenning staat artikel 23 Grondwet centraal. De raad gaat vooral in op mogelijke maatschappelijke knelpunten zoals segregatie in relatie tot artikel 23. In dit onderwijsartikel is zowel het recht op openbaar onderwijs als de vrijheid van bijzonder onderwijs verankerd.</p>	
20 december		<p>Samen Leren Leven Deze verkenning gaat over onderwijs en sociale samenhang. Scholen doen al veel aan sociale taken, maar kunnen ze nog meer doen om maatschappelijke samenhang te bevorderen? En hoe kan de samenleving scholen daarin (beter) ondersteunen?</p>	<p>Rondom onderwijs Deze studie is in aanvulling op de verkenning <i>Samen Leren Leven</i> gepubliceerd. De studie bevat bijdragen van verschillende deskundigen die elk vanuit hun eigen optiek en eigen discipline, zoals economie, sociologie, rechten en onderwijskunde, een beschouwing geven over de relatie tussen onderwijs en sociale samenhang.</p>

Thema: kennissamenleving			
	Advies	Verkenning	Studie
21 november	<p>Examinering in ontwikkeling In dit advies schets de raad een ontwikkelingsperspectief voor examens in het voortgezet onderwijs, middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs.</p>		<p>Competenties: van complicaties tot compromis Deze studie heeft een directe relatie met het advies <i>Examinering in ontwikkeling</i>. Doel ervan is te komen tot een conceptuele verheldering van het begrip 'competentie' voor alle onderwijssectoren.</p>
13 december	<p>www.web-leren.nl Dit advies vloeit voort uit de verkenning <i>Leren in een kennissamenleving</i>. Web-leren ofwel het leren met behulp van internet-technologie kan een nuttige ondersteuning bieden aan gewenste koppelingen tussen schools en buitenschools leren.</p>	<p>Leren in een kennissamenleving Deze verkenning gaat in op de ontwikkelingen in de huidige samenleving en de implicaties daarvan voor onderwijs en leren.</p>	<p>Leven = Leren De raad heeft 24 mensen bereid gevonden om, in een uitgebreid interview, op hun leerloopbaan terug te blikken en aan te geven wat hun verdere ambities in die loopbaan zijn. Deze publicatie is een weergave van de gesprekken.</p>

Thema: ontwikkeling van scholen			
	Advies	Verkenning	Studie
8 januari	<p>Wat scholen vermogen Dit advies gaat over autonomie, beleidsvoerende vermogen en de bestuurlijke inrichting in het primair en voortgezet onderwijs.</p>		
25 april	<p>De kern van het doel In dit advies reageert de raad op de voorstellen van de commissie Wijnen over de kerndoelen basisonderwijs.</p>		
(niet gepubliceerd)	<p>Advies wetsvoorstellen modernisering medezeggenschap Drie wetsvoorstellen die de positie van de ouders, leerlingen en deelnemers in het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en het beroeps- en volwassenenonderwijs versterken. Dit advies is (nog) niet openbaar.</p>		

Thema: leraren			
	Advies	Verkenning	Studie
29 augustus	<p>Toerusten = uitrusten De raad brengt in dit advies de oorzaken van en oplossingen voor werkdruk in het onderwijs in kaart.</p>		
19 december		<p>Vergrijsd maar niet verzilverd In deze verkenning zoekt de raad naar mogelijkheden voor een optimale inzetbaarheid en behoud van vijftigplussers in het onderwijs.</p>	<p>Legkaart van vergrijzing Deze studie is een bundeling van analyses van verschillende onderzoekers over de positie van ouderen op de arbeidsmarkt in het algemeen en in het onderwijs in het bijzonder. De verkenning <i>Vergrijsd maar niet verzilverd</i> steunt mede op deze studie.</p>

Thema: jong geleerd			
	Advies	Verkenning	Studie
27 juni	<p>Spelenderwijs</p> <p>De raad pleit in dit advies voor het samengaan van peuterspeelzalen en kinderdagverblijven tot zogeheten kindercentra, om beter te voldoen aan de behoeften van ouders en kinderen. De kindercentra moeten op enigerlei niveau samenwerken met basisscholen.</p>		
29 augustus	<p>Over leerlinggewichten en schoolgewichten</p> <p>In dit vervolgadvisie borduurt de raad voort op zijn eerdere advies <i>Wat 't zwaarst weegt...</i></p> <p>De raad gaat in op de hoogte van de gewichten voor achterstandsleerlingen, het investeren in jonge risicokinderen en de taaltoetsen.</p>		

Diversen	
Maart	Advies over lokaal onderwijsbeleid: huisvesting leerlingen gemeente Ouder-Amstel
Maart	Nieuwsbrief 2
Mei	Jaarverslag 2001
Juni	Nieuwsbrief 3
September	Werkprogramma 2003
September	Nieuwsbrief 4
December	Nieuwsbrief 5

Seminars door de raad georganiseerd

28 juni 2001*	Groepsgesprek met bestuursleden, bovenschools managers en schoolleiders uit het basisonderwijs <i>Wat scholen vermogen</i>
28 juni 2001*	Groepsgesprek met bestuursleden, bovenschools managers en schoolleiders uit het voortgezet onderwijs <i>Wat scholen vermogen</i>
1 februari	Expertmeeting met (praktijk)deskundigen <i>Vaste grond onder de voeten</i>
7 maart	Seminar Educatief ondernemerschap, georganiseerd in samenwerking met Commissie Ondernemerschap en Onderwijs
18 april	Paneldiscussie met wetenschappers/onderzoekers <i>Toerusten = uitrusten</i>
18 april	Paneldiscussie met leraren <i>Toerusten = uitrusten</i>
22 mei	Seminar Nederland-Duitsland: leren van elkaar (internationaal)
6 juni	Seminar Hoger onderwijs onbegrensd (internationaal)
21 juni	Paneldiscussie met toetsdeskundigen <i>Examinering in ontwikkeling</i>
21 juni	Paneldiscussie met vertegenwoordigers uit het onderwijsveld <i>Examinering in ontwikkeling</i>
8 juli	Multiculturaliteit, georganiseerd in samenwerking met de Nationale Unesco Commissie van Nederland
9 oktober	Paneldiscussie met deskundigen uit het onderwijs, de vakbonden, de wetenschap en beleidsinstanties <i>Vergrijsd maar niet verzilverd</i>
* Ter voorbereiding van het in 2002 gepubliceerde advies <i>Wat scholen vermogen</i> .	

Presentaties raadsleden en stafmedewerkers

7 januari	Briefing over het advies <i>Wat scholen vermogen</i> , voor onderwijsorganisaties bij de Onderwijsraad in Den Haag; door prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad) en mevrouw dr. M.J.M. van den Berg (stafmedewerker)
15 januari	Bijdrage aan debat <i>Hoger Onderwijs en de stad</i> , georganiseerd door de Haagsche Courant in het stadhuis van Den Haag; door prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad)
30 januari	Inleiding <i>De basisvorming aanpassing en toekomstbeeld</i> gehouden voor de Vereniging voor Funderend Onderwijs in Schoolgemeenschappen (VFS) in Amersfoort; door dr. F.S.J. Riemersma (stafmedewerker)
20 februari	Jan Ligthart Lezing 2002 <i>De beleidsagenda en de onderwijsagenda</i> in Den Haag; door prof.dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad)
20 februari	Presentatie over het adviesstelsel in het algemeen en de Onderwijsraad in het bijzonder voor beleidsmedewerkers en trainees van het ministerie van OCenW in Zoetermeer; door drs. A. van der Rest (secretaris raad)
27 februari	Lezing <i>Onderwijsraad en contexten voor adviezen</i> , bij het NSOB College in Rheden; door prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad)
6 maart	Lezing <i>Nieuwe en oude onderwijsvraagstukken</i> , bij de Rotary Zwolle; door prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad)
12 maart	Presentatie over de verkenning <i>De markt meester?</i> op het ministerie van OCenW in Zoetermeer; door mevrouw dr. M.E. van Dyck (stafmedewerker)
14 maart	Bijdrage aan debat <i>Toekomst in Techniek</i> , op de Axis Jaarconferentie 2002; door prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad)
19 maart	Presentatie over het adviesstelsel in het algemeen en de Onderwijsraad in het bijzonder voor beleidsmedewerkers en trainees van het ministerie van OCenW in Zoetermeer; door drs. A. van der Rest (secretaris raad)
27/28 maart	Voorzitterschap tijdens tweedaagse conferentie <i>Regie in het beroeps-onderwijs</i> , georganiseerd door de Bve Raad en Colo in Zeist; door prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad)
5 april	Inleiding <i>De basis in beweging...</i> (over de basisvorming) bij SLO-Veld-advisering in Nunspeet; door dr. F.S.J. Riemersma (stafmedewerker)

18 april	Toespraak <i>Leergebieden en kernteams</i> , voor het netwerk Minder handen voor de klas in Rotterdam; door dr. F.S.J. Riemersma (stafmedewerker)
18 april	Lezing voor de studiedag van de onderwijscoördinatoren van de VU, door prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad)
25 april	Presentatie over advies <i>Wat scholen vermogen</i> , op de Jaarlijkse Schoolleidingendag van Stichting Carmelcollege in Boekelo; door mevr. dr. M.J.M. van den Berg (stafmedewerker)
13 juni	Presentatie over onderwijsonderzoek en onderwijspraktijk (nog te verschijnen advies), op de bijeenkomst Internationaal Kennisnetwerk (INK) van het ministerie van OCenW in Zoetermeer; door mevrouw dr. M.J.M. van den Berg (stafmedewerker)
2 juli	Briefing over advies <i>Vaste grond onder de voeten</i> , voor medewerkers van het ministerie van Binnenlandse Zaken en het ministerie van OCenW in Zoetermeer; door drs. A. van der Rest (secretaris raad) en mr. dr. P.W.A. Huisman (stafmedewerker)
8 juli	Afsluiting van seminar <i>Multiculturaliteit als proces</i> georganiseerd door de Onderwijsraad en de Nationale Unesco Commissie; door prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad)
19 augustus	Lezing <i>Wat staat ons te wachten?</i> bij het Willem I College in 's-Hertogenbosch; door prof.dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad)
28 augustus	Bijdrage aan panelbijeenkomst over 'competentieleren' bij de Inspectie van het Onderwijs in Utrecht; door dr. F.S.J. Riemersma (stafmedewerker)
6 september	Toespraak en prijsuitreiking ter afsluiting van het voorzitterschap van Comité van Aanbeveling <i>Week van het Leren</i> in Amersfoort; door prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad)
10 september	Lezing <i>Onderwijsontwikkelingen en beleidsontwikkelingen</i> , bij het Christelijk Pedagogisch Studiecentrum (CPS) in Amersfoort; door prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad)
20 september	Lezing <i>Onderwijswet: vooruit of op de terugtocht</i> , bij de Universiteit van Tilburg; door prof. mr. drs. B.P. Vermeulen (raadslid)
20 september	Lezing <i>Beleid, wet en werkelijkheid in het onderwijs</i> , ter gelegenheid van het afscheid van prof.mr.drs. B.P. Vermeulen (raadslid) bij de Universiteit van Tilburg; door prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad)

25 september	Presentatie over advies <i>Toerusten = uitrusten</i> bij de AOb in Den Haag; door mr. T. Vis (stafcoördinator) en mevrouw dr. M.J.M. van den Berg (stafmedewerker)
26 september	Bijdrage als keynote spreker op het congres <i>Internationalisering in het Hoger Onderwijs</i> van het Studiecentrum voor Bedrijf en Overheid, in Scheveningen; door prof. dr. F.A. van Vught (raadslid)
1 oktober	Lezing <i>De breedte van het beroepsonderwijs</i> op de themaconferentie Competentiegericht beroepsonderwijs van de Vereniging voor Onderwijs Research (VOR), door prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad)
3 oktober	Toelichting op advies <i>Spelenderwijs</i> op het congres <i>Toekomst van Kinderopvang</i> in Amsterdam; door drs. H.E.M. Dobbelaar (stafmedewerker)
3 oktober	Bijdrage als keynote spreker op het congres <i>Internationalisering in het Hoger Onderwijs</i> van Elsevier in Den Haag; prof. dr. F.A. van Vught (raadslid)
3 oktober	Bijdrage aan forum <i>Het nieuwe Leren</i> bij Scholengemeenschap Trevianum in Sittard; door dr. F.S.J. Riemersma (stafmedewerker)
4 oktober	Presentatie over advies <i>Educatieve infrastructuur</i> , op de bijeenkomst van het European Network on Teacher Education Policy (ENTEP) bij de Education Faculty Amsterdam (EFA) in Amsterdam; door mevrouw drs. G.T.C. Bonhof (raadslid)
17 oktober	Inleiding met discussie over artikel 23 voor het Rotterdams Onderwijs Forum bij de gemeente Rotterdam; door mr. T. Vis (stafcoördinator) en mr. C.A.M. van Leest (stafmedewerker)
4 november	Inleiding over post-initieel onderwijs in reactie op SER-advies <i>Het Nieuwe Leren</i> , op het dinercongres van CINOP in 's-Hertogenbosch; door prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad)
8 november	Presentatie over de verkenning <i>De markt meester?</i> op het ministerie van OCenW in Zoetermeer; door mevrouw dr. M.E. van Dyck (stafmedewerker)
12 november	Bijdrage discussiepanel over kenniseconomie en hoger onderwijs, op het jaarcongres <i>Maken wij het nog?</i> van FME-CWM in Nijkerk; door prof. dr. F.A. van Vught (raadslid)
12 november	Presentatie over advies <i>Toerusten = uitrusten</i> op de bijeenkomst van Sector Onderwijs van de Reformatorisch Maatschappelijke Unie in Gouda; door mevrouw dr. M.J.M. van den Berg en mevrouw drs. A.P.J. van Wanroij

15 november	Lezing <i>Naar nieuwe constitutionele verhoudingen</i> , een toelichting op verkenning <i>Vaste grond onder de voeten</i> bij de Nederlandse Vereniging voor Onderwijsrecht; door prof. mr. drs. B.P. Vermeulen (raadslid)
16 november	Briefing over advies <i>Examinering in ontwikkeling</i> , voor medewerkers van het ministerie van OCenW in Zoetermeer; door prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad), drs. A. Grotendorst (raadslid) en drs. A. van der Rest (secretaris raad)
23 november	Inleiding <i>Artikel 23 en de kleine denominaties</i> bij algemene ledenvergadering Concent-besturenorganisatie LVGS, door prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad)
27 november	Voorzitterschap Algemene Ledenvergadering van de Bve Raad in Zeist; door prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad)
3 december	Inleiding <i>Het ROC: economische integratie en culturele integratie?</i> op de CINOP- conferentie Samenwerking in de regio; door prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad)

Publicaties in vakbladen en andere uitgaven

19 maart	Publicatie <i>Onderwijs en markt</i> , in <i>School en Wet</i> , nr. 1, 30-33; door mevrouw dr. M.E. van Dyck (stafmedewerker)
april	Interview in de publicatie <i>De kracht van het vmbo. Zeven interviews</i> van het ministerie van OCenW; door prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad)
9 mei	Publicatie <i>De leerling centraal</i> , in ESB dossier 'Kiezen in het onderwijs', jrg.87, nr. 4359; door mevrouw dr. M.E. van Dyck (stafmedewerker) en mevrouw dr. S.P. Schenning (stafmedewerker)
juni	Bijdrage in de publicatie <i>Over de lijnen. Een veelzijdige visie op ruimte en regels in het onderwijs</i> van het ministerie van OCenW; door prof. dr. A.M.L. van Wieringen (voorzitter raad)
juni	Bijdrage in de publicatie <i>Over de lijnen. Een veelzijdige visie op ruimte en regels in het onderwijs</i> van het ministerie van OCenW; door prof. dr. G.W. Meijnen (raadslid)
december	Bijdrage in het tijdschrift <i>Contrast</i> over advies <i>Spelenderwijs</i> ; door drs. H.E.M. Dobbelaar (stafmedewerker)
december	Publicatie <i>Examens: sleutel, geen slot. Op weg naar nieuwe examenvormen in het (beroeps)onderwijs</i> , in HRD Thema 'Op weg naar nieuwe examenvormen in het (beroeps)onderwijs', jrg. 3, nr. 4; door mevrouw drs. A. Grotendorst (raadslid) en mevrouw dr. S.P. Schenning (stafmedewerker)

ONDERWIJS **raad**

NASSAULAAN 6

2514 JS DEN HAAG

TELEFOON 070 310 00 00

FAX 070 356 14 74

E-MAIL SECRETARIAAT@ONDERWIJSRAAD.NL

WEBSITE WWW.ONDERWIJSRAAD.NL

